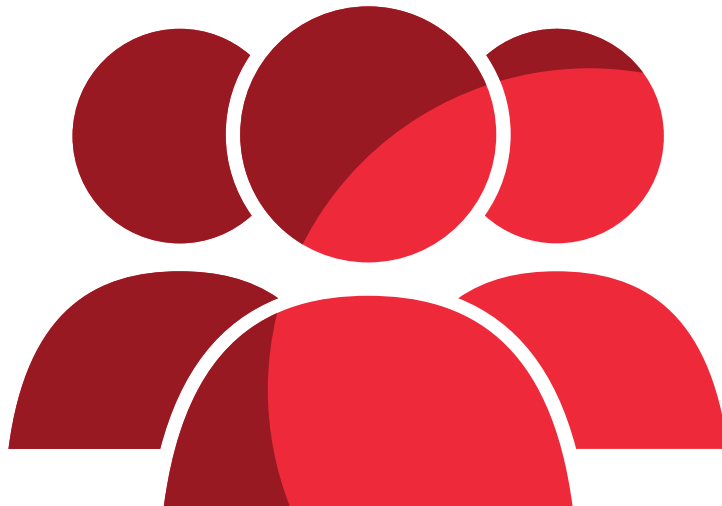

UDRUŽENJA GRAĐANA: SUŽAVANJE PROSTORA ZA DELOVANJE SRBIJA 2019

Autori:

Dragan Popović, Bojana Selaković, Ivana Teofilović, Pavle Grbović

Beograd, januar 2020.

**UDRUŽENJA GRAĐANA:
SUŽAVANJE PROSTORA ZA
DELOVANJE
SRBIJA 2019**

SADRŽAJ

UVOD	3
OBLAST 1: OSNOVNE PRAVNE GARANCIJE SLOBODA	9
1.1 SLOBODA UDRUŽIVANJA.....	9
Pretnje i napadi na organizacije civilnog društva	9
Napadi na građanske pokrete	19
1.2 POVEZANE SLOBODE (SLOBODA OKUPLJANJA I IZRAŽAVANJA).....	22
Sloboda izražavanja	22
Sloboda okupljanja.....	29
OBLAST 2: OKVIR FINANSIJSKE VITALNOSTI I ODRŽIVOSTI OCD-A	36
2.1 PORESКИ/FISKALNI TRETMAN OCD-A I NJIHOVIH DONATORA	36
2.2 PODRŠKA DRŽAVE.....	38
Vladina udruženja građana.....	38
2.3 LJUDSKI RESURSI	44
OBLAST 3: ODNOS VLADA – OCD	48
3.1 OKVIR PRAKSE ZA SARADNJU	48
3.2 UČEŠĆE U PROCESIMA DONOŠENJA POLITIKA I ODLUKA.....	49
3.3 SARADNJA U PRUŽANJU USLUGA	52
Besplatna pravna pomoć	52
KORIŠĆENA LITERATURA	55
Pravni propisi	55
Izveštaji, komentari i drugi dokumenti	57

UVOD

Kontekst

Civilno društvo u Srbiji već godinama, na različite načine trpi pritiske i napade, od pojedinih visokih visokih funkcionera republičkih i lokalnih vlasti, do brojnih formalnih i neformalnih grupa, bliskim vladajućim strankama. Takav odnos prema civilnom društvu započeo je još tokom devedesetih godina prošlog veka. Iako ni posle pada Miloševićevog režima, 2000. godine nije uspostavljen harmoničan odnos između države i civilnog društva, od 2012. godine situacija se drastično menja na gore. To je zaključak i brojnih istraživanja međunarodnih i domaćih institucija i organizacija sprovedenih na ovu temu tokom prethodnih sedam godina. Tokom 2019. godine, položaj civilnog društva naročito je bio zavisao od ukupnog društvenog i političkog konteksta.

Politička situacija u Srbiji još više se zakomplikovala tokom 2019. Većina opozicionih stranaka i pokreta odlučila se za metod bojkota, kako predstojećih republičkih, pokrajinskih i lokalnih izbora 2020, tako i aktuelnog saziva Parlamenta. Ovo je gotovo potpuno prekinulo zvanične kanale komunikacije vlasti i opozicije i izmestilo celokupno političko delovanje van institucija. Međunarodna zajednica i pojedini akteri u domaćem civilnom društvu pokušali su da u nekoliko rundi organizuju dijalog između vlasti i opozicije o izbornim uslovima. Međutim, najvažnije opozicione stranke ubrzo su se iz njega povukle tvrdeći da se on organizovao u atmosferi neuvažavanja pravila demokratskog dijaloga. Nakon jakog pritiska i uključivanja posrednika iz Evropske unije, vlast je pristala da bar delimično popravi neke od izbornih uslova. Međutim, ni to na šta je deklarativno pristala, vlast nije ispunila do kraja 2019. godine. Ovim se kriza dodatno produbila i gotovo je izvesno da će izbori na proleće 2020. godine proći bez relevantnih opozicionih stranaka. Civilno društvo, osim što je bilo aktivno u procesu pregovora, bavilo se izbornim uslovima i kroz angažovanje u stručnoj grupi koja je pripremila 42 zahteva vlastima kako bi se došlo do fer i slobodnih izbora. Time je još jednom potvrđen kapacitet civilnog društva u Srbiji (shvaćenog u najširem smislu, ne samo kao udruženja građana) da doprinese procesima društvene transformacije.

Godinu su obeležili i masovni građanski protesti koji su počeli krajem 2018. godine zbog napada na funkcionera opozicionog Saveza za Srbiju, Borka Stefanovića, a zatim se nastavili i razgranali širom Srbije pod nazivom 1 od 5 miliona. Protesti su se brzo koncentrisali na pitanje izbornih uslova, uključujući i slobodu medija. Pored opozicionih stranaka, aktivni organizatori i učesnici protesta u razlilitim gradovima bile su i građanske grupe i pokreti, kao i pojedinci koji ne pripadaju nikakvim organizacijama ili strankama. To je dovelo do pluralizma na opozicionoj sceni koji se nekada ogledao i u žestokim međusobnim sukobima oko metoda i ciljeva zajedničke borbe. Ipak, ovi protesti dali su dodatnu dimenziju razvoju civilnog sektora u Srbiji i doprineli značajno većoj ulozi građana i neformalnih grupa na procese političkog odlučivanja u Srbiji. Srbija se kroz talas protesta još više približila aktuelnim evropskim i svetskim trendovima jačanja građanskih pokreta i prekomponovanja dosadašnje političke scene kroz aktivniju ulogu društvenog aktivizma i neformalnih grupa.

Zaoštrena politička i društvena situacija doprinela je i povećanju pritiska na organizacije civilnog društva da se sve više bave dnevnopolitičkim pitanjima, uključujući brojne afere vlasti. To je dodatno dodatno antagonizovalo ceo sektor sa izvršnom i zakonodavnom vlašću, i otežalo korišćenje tradicionalnih metoda rada poput javnog zagovaranja, učešća u javnim raspravama, prenošenja dobrih uporednih iskustava i slično. Tretiranje civilnog društva kao političkog protivnika ili čak neprijatelja automatski urušava demokratsku političku kulturu, snižava stepen učešća građana u obavljanju javnih poslova i jača autokratske tendencije.

Tokom 2019. godine, položaj organizacija civilnog društva u Srbiji otežavale su i politička, društvena i ekonomska situacija u Evropi. Civilno društvo u Srbiji uvek se oslanjalo na podršku država koje su napredovale u uspostavljanju demokratije, vladavine prava i zaštite ljudskih prava. To uključuje i institucije Evropske unije kao najmoćnije regionalne sile u ovom delu sveta i cilja kojem, bar nominalno, teže sve srpske vlasti nakon 2000. Rast populizma kombinovan sa ozbiljnom institucionalnom, ekonomskom, ali i vrednosnom krizom u EU doprineo je da se države članice i institucije Unije bave samima sobom, a manje zemljama kandidatima i njihovim unutrašnjim razvojem. To je dovelo do situacije da je civilno društvo izgubilo moćnog

saveznika, ili bar izgubilo mogućnost da zajedno sa njim vrši pritisak na vlasti u Srbiji da nastave putem dalje izradnje demokratije.

Na osnovu preporuka stručnog odbora FATF-a i MONEIVAL-a, VladaRS je u junu 2018. godine usvojila dokument Procena rizika od pranja novca i Procena rizika od finansiranja terorizma sa pratećim Akcionim planom kako bi implementirali preporuke sadržane u ovom dokumentu. Na osnovu toga uspostavljena je jača koordinacija između inspekcija zaduženih za udruženja i fondacije. OCD nisu bile uključene u proces donošenja navedenih dokumenata, ali kako je neprofitni sektor prepoznat kao ranjiva kategorija u sistemu sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma tokom 2019. godine, Ministarstvo finansija - Odjeljenje za pranje novca - zajedno sa Vladinom Kancelarijom za saradnju sa civilnim društvom, organizovali su nekoliko javnih događaja čiji je cilj podizanje svijesti OCD-a u vezi s tim temama.

S druge strane, Akcionim planom kao jedan od izvora pretnji/ranjivosti definisan je nedovoljan nadzor NPO/OCD sektora od strane nadležnih institucija u cilju smanjenja ranjivosti sistema od finansiranja terorizma, nedovoljan broj i neadekvatna obučenost inspektora nadležnih organa za kontrolu primene propisa od strane udruženja. Stoga je tokom 2019.godine prvi put obavljen nadzor nad NPO/OCD u cilju smanjenja ranjivosti sistema od finansiranja terorizma.

Brojnim upozoravajućim izveštajima u toku 2019. pridružila se i globalna mreža civilnog društva CIVICUS. Građanske inicijative su kao članica ove mreže u aprilu 2019. bile domaćin Međunarodnoj nedelji civilnog društva, jednom od najvećih globalnih događaja na kojem se razgovara o stanju civilnog društva u svetu i vodećim trendovima¹. Neposredno pre ovog događaja objavljeno je da je Srbija stavljena na takozvanu “watch listu”, što znači detaljnije nadgledanje stanja u oblasti razvoja civilnog društva². Nakon šest meseci pažljivog ispitivanja svih okolnosti i slučajeva, CIVICUS je smanjio rejting Srbije na svojoj listi i iz grupe država gde je sloboda za civilno društvo sužena stavio je u grupu država gde je ta sloboda opstruisana³.

¹ <https://www.gradjanske.org/medjunarodna-nedelja-civilnog-drustva-od-8-aprila-u-beogradu/>

² <https://www.civicus.org/index.php/media-resources/news/3799-five-countries-added-to-watchlist-of-countries-where-civic-freedoms-are-under-serious-threat>

³ <https://www.civicus.org/index.php/media-resources/news/4113-serbia-s-civic-space-downgraded>

Metodologija

Izveštaj koji je pred vama nastao je na osnovu metodologije primenjene i kod prethodnog izveštaja koji je pokrивao period od 2014. do 2018. godine⁴. Analiza prati nalaze koji ukazuju na sužavanje prostora za delovanje u oblastima definisanim Matricom za praćenje podsticajnog okruženja za razvoj civilnog društva koja je nastala kao rezultat rada Balkanske mreže za razvoj civilnog društva (BCSDN) i njenih članica⁵. Matrica prati situaciju u tri široko postavljene oblasti koje su dalje podeljene na podoblasti:

Oblast 1: Osnovne pravne garancije sloboda

- podoblast 1.1: Sloboda udruživanja (pravo osnivanja formalnih i neformalnih organizacija i grupa; sloboda od neovlašćenog mešanja države u interne stvari OCD-a; sloboda traženja i obezbeđivanja finansijskih resursa iz različitih domaćih i stranih izvora);
- podoblast 1.2: Povezane slobode (pravo na slobodu mirnog okupljanja; pravo na slobodu izražavanja).

Oblast 2: Okvir finansijske vitalnosti i održivosti OCD-a

- podoblast 2.1: Poreski/fiskalni tretman OCDa i njihovih donatora (poreske olakšice za OCD; podsticaji za dobročina davanja pojedinaca i pravnih lica);
- podoblast 2.2: Podrška države (finansiranje OCD uključujući institucionalne grantove; transparentnost procedura i prakse raspodele javnih sredstava OCD-ima; sistem odgovornosti, monitoringa i evaluacije javnog finansiranja OCD-a; nefinansijska podrška države);

⁴ Građanske inicijative, *Udruženja građana: Sužavanje prostora za delovanje 2014 – 2018*, Beograd 2019, dostupno na: <https://www.gradjanske.org/wp-content/uploads/2018/12/Analiza-suzavanje-prostora.pdf>

⁵ Građanske inicijative, *Brošura o Matrici za monitoring podsticajnog okruženja za razvoj civilnog društva*, Beograd, 2013., <https://www.gradjanske.org/brosura-o-matrici-za-pracenje-podsticajnog-okruzenja-za-razvoj-civilnog-udruzenja/>

- podoblast 2.3: Ljudski resursi (uporedni tretman profitnih i nedobitnih organizacija; politike i zakoni o volonterizmu; promocija građanskog aktivizma i učešća građana u odlučivanju kroz obrazovni sistem).

Oblast 3: Odnos Vlada – OCD

- podoblast 3.1: Okvir prakse za saradnju (strateški dokumenti za razvoj civilnog društva; institucionalni okvir za saradnju);
- podoblast 3.2: Učešće u procesima donošenja politika i odluka (standardi koji omogućavaju učešće OCD u procesima donošenja odluka; transparentnost i dostupnost politika i odluka, uključujući sloboda pristup informacijama; učešće OCD-a u međusektorskim radnim i savetodavnim telima koja se bave donošenjem politika i odluka);
- podoblast 3.3: Saradnja u pružanju usluga (pružanje usluga od strane OCD-a; državno finansiranje usluga koje pružaju OCD; ravnopravnost na tržištu usluga i javnih nabavki između profitnih i nedobitnih organizacija)⁶.

Celovit izveštaj o stanju okruženja za delovanje civilnog društva u Srbiji u 2019. godini na osnovu napred navedene metodologije, Građanske inicijative će objaviti u aprilu 2020. godine. On će, pored nalaza ovog izveštaja, uključiti i širu listu indikatora kojima se meri stanje civilnog društva u zemljama Zapadnog Balkana i Turske od 2013. godine.

U ovom izveštaju korišćeni su materijali Građanskih inicijativa objavljivani tokom cele godine, pre svega polumesečni izveštaji Tri slobode pod lupom nastali kao rezultat rada platforme Tri slobode⁷. Platformu je u aprilu 2019. potpisalo 20 organizacija civilnog društva iz Srbije i njen cilj je zaštita i unapređenje tri osnovne slobode koje određuju položaj civilnog društva – slobode informisanja, slobode udruživanja i slobode okupljanja⁸. U Platformi, koja sadrži zahteve upućene domaćim i međunarodnim akterima da se unapredi položaj civilnog društva u Srbiji, između ostalog se navodi da će njene potpisnice delovati kao zajednički front organizacija

⁶ *Ibid.*

⁷ Svi izveštaji dostupni su na: <https://www.gradjanske.org/publikacije/>

⁸ <https://www.gradjanske.org/wp-content/uploads/2019/04/Platforma-Tri-slobode-FINAL.pdf>

civilnog društva za zaštitu ugroženih sloboda i za stvaranje uslova za nesmetano učešće građana u javnim poslovima kroz razvoj civilnog društva⁹. Za potrebe izrade ovog izveštaja, podaci su prikupljeni i putem desk istraživanja, uvidom u izveštaje i studije relevantnih domaćih i međunarodnih organizacija i analizom objava u tradicionalnim i internet medijima i na društvenim mrežama.

Podaci za analizu prikupljeni su zaključno sa 20. januarom 2020. godine.

⁹ *Ibid.*

1.1 SLOBODA UDRUŽIVANJA

Pretnje i napadi na organizacije civilnog društva

Hodnik zgrade u kojoj se nalazi kancelarija Inicijative mladih za ljudska prava išaran je natpisima „Ratko Mladić“ i „Nema podele“ u martu 2019¹⁰. Vrata kancelarije su takođe bila išarana sprejem i na njih su zalepljene nalepnice sa porukama „Ovo je ponos i srbska žena, a ti nisi ni senka njena“ sa slikama osam poznatih žena iz srpske istorije, saopštila je ova organizacija. Iz Inicijative su dodali da je ovo odgovor na akciju kada su aktivisti ove organizacije prekrečili tri grafita u terazijskom tunelu sa natpisima „Ratko Mladić, srpski heroj“, „Kosovo je Srbija“ i „Nema podele“¹¹.

Prostorije Prajd info centra u Beogradu bile su nekoliko puta meta napada u toku 2019. U februaru je grupa mladića vređala zaposlene i pokušala na silu da uđe u prostorije centra¹². U oktobru, neposredno pred početak fudbalske utakmice, navijači Crvene Zvezde napali su prostorije Prajda¹³. Incidentu je prethodilo okupljanje navijača Zvezde i Olimpijaka na trgu Terazije i zajednički odlazak do stadiona na kome je utakmica odigrana, a prilikom prolaska pored Prajd info centra bačeno je nekoliko flaša i limenki na izlog i vrata prostorija. Organizacija je saopštila da policija nije reagovala iako je bila prisutna.¹⁴

Na inicijativu Fondacije Tijana Jurić, Skupština Srbije promenila je Krivični zakonik i uvela doživotnu kaznu zatvora bez mogućnosti uslovnog otpusta za pojedina krivična dela poput

¹⁰ <http://rs.n1info.com/Vesti/a467067/Grafiti-Ratko-Mladic-i-Nema-podele-ispred-kancelarije-Inicijative-mladih.html>

¹¹ *Ibid.*

¹² <https://www.blic.rs/vesti/beograd/napad-na-prajd-info-centar-u-centru-beograda-mladici-pomahnitalo-pokusavali-da-upadnu/vxdczlv>

¹³ <https://noizz.rs/noizz-news/navijaci-napad-prajd-info-centar/b74f3r5>

¹⁴ *Ibid.*

teškog ubistva, silovanja i obljube nad decom¹⁵. Pravni eksperti, advokati, sudije i predstavnici civilnog društva pobunili su se protiv ovakvog rešenja, ali njihov stav nije uzet u obzir¹⁶. Štaviše, ministarka pravde izjavila je da neće biti javne rasprave pošto je inicijativu za uvođenje ovog rešenje potpisalo više od 150.000 građana¹⁷.

Igor Jurić, osnivač fondacije Tijana Jurić, putem društvene mreže Tviter napao je Centar za prava deteta upitavši da li oni svojim postupcima “daju vetar u leđa ubicama dece”¹⁸. Kao povod za ovaj napad poslužila je zajednička inicijativa Ustavnom sudu više organizacija civilnog društva i predstavnika stručne javnosti sa zahtevom da se ispita ustavnost usvojenih izmena Krivičnog zakonika kojim se uvodi kazna doživotnog zatvora bez mogućnosti uslovnog otpusta¹⁹. Nakon gostovanja gospodina Jurića na Radio televiziji Srbije usledile su brojne negativne reakcije upućene na račun Centra za prava deteta i drugih OCD, a među njima se istakao osnivač fondacije Pokret Levijatan, Pavle Bihali, poznat po nacionalističkim istupima i širenju nacionalne i druge mržnje i netrpeljivosti²⁰. Pretnje smrću i linč na društvenim mrežama nastavljene su i nakon gostovanja programske direktorke Građanskih inicijativa, Bojane Selaković, na televiziji N1 zajedno sa Igorem Jurićem²¹. Napadima na civilno društvo zbog ove inicijative pridružila se i poznata GONGO organizacija Savet za monitoring, ljudska prava i borbu protiv korupcije transparentnost²².

Od 29. maja do 1. juna 2019. održan je tradicionalni godišnji festival „Miredita, dobar dan” na kom je beogradskoj publici predstavljena kulturna i društvena scena Prištine²³. Pored izvedbi umetnika i izvođača, bili su prisutni i predstavnici moderne kosovske kulturne scene. Festival su

¹⁵ <https://insajder.net/sr/sajt/vazno/14508/>

¹⁶ <https://insajder.net/sr/sajt/vazno/14355/Zahtev-dela-struke-Ministarstvu-pravde-Izbrisati-iz-zakona-do%C5%BEivotni-zatvor-bez-uslovnog-otpusta.htm>

¹⁷ <https://pescanik.net/odmazda-bez-javne-rasprave/>

¹⁸ <https://twitter.com/lojzija/status/1202264939374825472>

¹⁹ <http://www.bgcentar.org.rs/u-drustvu-u-kojem-postoji-vladavina-prava-nijedan-gradanin-nesme-bitilisen-ljudskog-dostojanstva/>

²⁰

https://www.facebook.com/pasazot/videos/570431160449202/UzpfSTewNzIwNzc5NTYxOTAyMTA6MjcwMzExNTE1OTc1MzE0MA/?epa=SEARCH_BOX

²¹ <http://rs.n1info.com/Vesti/a551544/Igor-Juric-i-Bojana-Selakovic-o-ocenu-ustavnosti-dozivotne-robije.html>

²² <https://informer.rs/vesti/drustvo/475565/transparentnost-neozbiljna-inicijativa-ustavnom-sudu-ubicama-dece-dozvoli-uslovni-otpust>

²³ <https://www.danas.rs/drustvo/otvoren-festival-mirdita-dobar-dan/>

organizovali Inicijativa mladih za ljudska prava, Građanske inicijative iz Beograda i Integra iz Prištine. Cilj festivala je da inicira promene u srpskoj i kosovskoj društvenoj i kulturnoj zajednici i stvori tradiciju saradnje, koja će doprineti trajnoj normalizaciji odnosa između Beograda i Prištine.

Trend porasta napada na učesnike i posetioce festivala uočljiv je iz godine u godinu²⁴. Učesnici i gosti festivala ove godine su bili potpuno izolovani i nije bilo moguće ući na festival jer je grupa desničara bila odvojena od učesnika policijskim kordonom, pevajući nacionalističke pesme i vređajući prisutne²⁵.

Za vreme trajanja festivala desničari su se okupljali nekoliko puta, praveći nered. Pokušali su da uđu na festival i nasilno ga prekinu i tom prilikom sukobili su se sa policijom²⁶. U prostor u kom se održava festival ubačena je baklja. Niko nije odgovarao za ovo nasilje, niti je protiv bilo koga pokrenut postupak.

Omladina Demokratske stranke Srbije, opozicione parlamentarne stranke desnog krila, održala je performans dan pre festivala *Miredita, dobar dan* i zatražila njegovu zabranu. Takođe su od srpskih vlasti tražili da zabrane rad Inicijative mladih za ljudska prava, koji su organizatori festivala²⁷.

Grupa desničara okupila se 5. maja 2019. ispred pekare Roma u Borči, vlasnika Mona Đuraja, zahtevajući da se zatvori pekara, jer je na društvenim mrežama objavljena fotografija bivšeg radnika te pekare kako u centru Beograda rukama pokazuje dvoglavog orla, albanski nacionalni simbol²⁸. Oni su šetali Borčom, pevali nacionalističke pesme i širili govor mržnje protiv Albanaca bez ikakve reakcije policije, a na automobilu vlasnika pekare ostavili su svinjsku

²⁴ <https://www.slobodnaevropa.org/a/mirdita-pretres-kosovo-srbija-radikali/29259660.html>;
<https://www.youtube.com/watch?v=pt5ImFuxR90>

²⁵ <https://www.blic.rs/vesti/drustvo/mirdita-dobar-dan-huligani-policija-tuca/q8t3j3l>

²⁶ <http://rs.n1info.com/Vesti/a487990/Grupa-huligana-pokusala-da-upadne-na-festival-Mirdita-dobar-dan.html>

²⁷ <https://www.slobodnaevropa.org/a/29968778.html>

²⁸ <http://rs.n1info.com/Vesti/a481320/Novi-protest-desnicara-ispred-pekare-Roma-u-Borci.html>

glavu²⁹. Ministar unutrašnjih poslova Nebojša Stefanović izjavio je da policija čuvala mir tokom okupljanja građana ispred pekare u Borči i da nije bilo nijednog incidenta³⁰.

Aktivisti za ljudska prava, komšije napadnutog pekara i pristalice nekoliko opozicionih stranaka organizovali su skup u znak podrške Đuraju³¹. Aktivistkinja Inicijative mladih za ljudska prava, Sofija Todorović, jedna od organizatorke skupa solidarnosti, suočila se nakon toga sa brojnim pretnjama na društvenim mrežama. Ona se obratila Fondu za humanitarno pravo, koji se preko advokata obraćao policiji i Tužilaštvu za visokotehnoški kriminal (VTK) podnošenjem više krivičnih prijava za hitno postupanje, tražeći procenu rizika Sofijine bezbednosti, a po potrebi i policijsku zaštitu³². Ni jedan državni organ nije odgovorio ni na jedan od zahteva, te se Fond za humanitarno pravo obratio i Evropskom sudu za ljudska prava. Kako je saopštio Fond, „Evropski sud je prihvatio zahtev za razmatranje predloga za određivanje privremene mere koji je inicirala Sofija Todorović, usled nepostupanja državnih organa Srbije po njenim krivičnim prijavama zbog progona i pretnji kojima je bila izložena na društvenim mrežama”.³³

Povodom obeležavanja godišnjice genocida u Srebrenici, Inicijativa mladih za ljudska prava organizovala je u znak sećanja paljenje sveća ispred zgrade Predsedništva Srbije, 11. jula 2019.³⁴ Na drugoj strani parka okupilo se dvadesetak momaka koji su nosili uvredljive parole i protestovali protiv obeležavanja genocida. Dve grupe razdvajao je kordon policije.³⁵

U zadužbini Kolarac u Beogradu, iste večeri, oko 20 ljudi obučenih u majice sa nacionalističkim simbolima, prekinuli su predstavu pod nazivom „Srebrenica - Kad mi, ubijeni ustanemo”, koju je organizovao Helsinški odbor za ljudska prava³⁶. Desničarski aktivisti uzvikivali su da se nije dogodio genocid u Srebrenici i da je Ratko Mladić heroj. Nakon toga su počeli da pevaju

²⁹ *Ibid.*

³⁰ <http://rs.n1info.com/Vesti/a479730/Stefanovic-Okupljanje-u-Borci-bez-incidentata-nijedno-staklo-nije-naprsllo.html>

³¹ <https://www.slobodnaevropa.org/a/burek-solidarnosti-borca/29919325.html>

³² <https://www.dijalog.net/fhp-evropski-sud-za-ljudska-prava-stao-u-zastitu-branitelja-ljudskih-prava-u-srbiji/>

³³ <http://www.hlc-rdc.org/?p=36739>

³⁴ <https://www.slobodnaevropa.org/a/30049504.html>

³⁵ <http://rs.n1info.com/Vesti/a499079/Aktivisti-palili-svece-ispred-Predsednistva-u-znak-secanja-na-zrtve-u-Srebrenici.html>

³⁶ <https://www.blic.rs/vesti/drustvo/skandal-na-kolarcu-ekstremisti-prekinuli-predstavu-o-srebrenici-glumci-i-publika/mz56835>

nacionalističke pesme. Sa huliganima se verbalno sukobila publika i glumci iz predstave, nakon čega je policija ispratila grupu napolje³⁷.

Kampanje tabloida protiv civilnog društva

Nastavljaju se kampanje blaćenja organizacija civilnog društva koje su kritične prema vladi. U članku pod naslovom „Kako se stranim novcem preumljava naša omladina“, objavljenom u junu 2019. na portalu *Novi standard*, profesor fakulteta i analitičar Slobodan Antić piše da su Građanske inicijative „potrošile mnogo novaca za ispiranje mozga mladima, ali nije učinjeno ništa konkretno“³⁸. Antić je objavio i finansijske izveštaje Građanskih inicijativa, preuzete sa sajta organizacije, tvrdeći da su sredstva koja su primili bila uzaludna i bez vidljivih rezultata. Članak je pokrenuo Tviter kampanju gde je veliki broj lažnih naloga pisao pogrdne i uvredljive komentare o zaposlenima Građanskih inicijativa³⁹.

Portal istraga objavio je u junu 2019. nekoliko članaka o finansijerima i zaposlenima Fonda za humanitarno pravo. Ovu organizaciju portal je optužio da radi protiv Srba, da „provocira Srbiju“ i da je osnovana „sa ciljem da se Srbi prikažu kao zločinci“⁴⁰. Objavljena su imena, funkcije i fotografije zaposlenih u Fondu, a za svakog od njih je objavljeno i nekoliko uvredljivih rečenica⁴¹.

Već u julu 2019. godine isti portal nastavlja sa progonom aktivista civilnog društva u članku pod naslovom „Ovi ljudi rade na sakrivanju zločina nad Srbima“ u kojem napadaju direktorku Građanskih inicijativa Maju Stojanović, direktora Inicijative mladih za ljudska prava, Ivana Đurića i advokaticu Komiteta pravnika za ljudska prava, Milenu Vasić. U članku se navodi da su ti ljudi „napravili plan akcije protiv Srbije i njenih interesa“.⁴² Istraga takođe tvrdi da su sredstva

³⁷ *Ibid.*

³⁸ <https://www.standard.rs/2019/06/16/slobodan-antonic-kako-se-stranim-novcem-preumljava-nasa-omladina/>

³⁹ <https://twitter.com/Bodljikava/status/1143493328400502786>

⁴⁰ <http://istraga.rs/ovi-ljudi-rade-za-natasu-kandic/>

⁴¹ *Ibid.*

⁴² <http://istraga.rs/ovi-ljudi-rade-na-sakrivanju-zlocina-nad-srbima/>

koja su Građanske inicijative dobile u protekle dve godine „korišćena za finansiranje njihovih akcija, kao što je prikrivanje zločina nad Srbima na Kosovu 2004. godine”⁴³.

Portal *Istraga* pre toga je u aprilu 2019. objavio listu „Novinarki koje su osramotile Srbiju“ jer su snimile film „Albanke su naše sestre“ - film je prikazan na festivalu *Miredita, dobar dan* i govori o slučajevima silovanja albanskih žena na teritoriji Kosova od srpskih vojnika tokom rata⁴⁴. Autori objavljenog teksta nisu potpisani. Objavili su informacije o ovim novinarkama, uključujući njihove slike i radna mesta. Navedene su nevladine organizacije u kojima rade, te je napisano koliko su novca te organizacije dobile, bez navođenja izvora informacija⁴⁵.

Istraga je takođe objavila i tekst o prošlogodišnjoj dobitnici nagrade „Miredita, dobar dan“ festivala - Borki Pavićević, direktorki Centra za kulturnu dekontaminaciju. „Danas u Beogradu ima na desetine organizacija koje, na sve moguće načine, rade protiv interesa Srbije. Bilo da se radi o promociji nezavisnog Kosova, albanskih terorista ili navodnog genocida u Srebrenici, ova organizacija i njeni članovi često ne biraju sredstva za delovanje protiv svoje zemlje.” Kroz tekst se objašnjava kako Pavićević deluje protiv srpskih interesa⁴⁶.

Vojvođanski istraživačko-analitički centar (VOICE) je otkrio da je vlasnik portala *Istraga.rs* Luka Rakočević, suvlasnik firme “Best Vision Productions” zajedno sa Lavom Pajkićem, voditeljem emisije „Kontravizija” na TV Pink poznatoj po uvredljivim sadržajima i lažnim anketama kojima ismeva protivnike vlasti.⁴⁷ Nakon otvaranja portala *Istraga*, u januaru 2019, tekstove na društvenim mrežama delili su gotovo isključivo aktivisti i botovi Srpske napredne stranke, a prve objave bile su napadi na nezavisne novinarke Jovanu Gligorijević, Draganu Pećo i Hanu Adrović.⁴⁸

⁴³ *Ibid.*

⁴⁴ <http://istraga.rs/novinarke-koje-su-osramotile-srbiju/>

⁴⁵ *Ibid.*

⁴⁶ <http://istraga.rs/ko-je-borka-pavicevic-teroristi-provokacije/>

⁴⁷ <https://www.danas.rs/drustvo/voice-vlasnik-portala-istraga-rs-koji-proganja-protivnike-rezima-poslovni-partner-lava-pajkica/>

⁴⁸ <https://www.cenzolovka.rs/pritisci-i-napadi/istraga-rs-botovska-baza-za-blacenje-novinarki-u-srbiji/>

Ištvan Kaić, saradnik Instituta za javnu politiku i medijski analitičar u svom blogu objavljenom u oktobru 2019. izneo je ogroman broj optužbi i uvreda na račun medijskih kuća i udruženja, kao i na račun velikog broja novinara pojedinačno⁴⁹. Na meti njegovih napada u prvom redu je bila televizija N1 koju je optužio da posluje na nelegitiman način zbog toga što je registrovana u Luksemburgu koji predstavlja ošor zonu. Ovaj napad sledi nakon učestalih optužbi od strane visokih funkcionera vladajuće stranke i nekoliko akcija uperenih protiv te televizije. Iz tog razloga, Kaić je najviše prostora posvetio osporavanju direktora programa N1 Jugoslava Ćosića. Pored njega, Kaić se na veoma neprijstojan i vulgaran način izrazio o novinaru Miodragu Sovilju za kog je rekao da je „još jedan sa nehigijenskom prošlošću“, a uvreda nisu bili pošteđeni ni novinare ove televizijske kuće Igor Božić i Emina Kovačević. Novinarka dnevnog lista „Danas“ Snežana Čongradin okarakterisana je kao „bivša heroinska zavisnica“, a slične epite „narkomana“ , „drogeraša“ i „alkoholičara“ pripisao je i Tatjani Lazarević (portal KoSSev), Branko Čečen (CINS), Stevan Dojčinović (KRIK), Željko Bodrožić (Kikindske), Vuk Cvijić (NIN) i Nemanja Rujević (DW). Epitetima „propale novinarke“ i „knjiškog primera opsesivne neuroze“ opisani su novinarka Tamara Spaić i novinar Predrag Popović. Ovakvi i slični istupi nisu plod slučajnosti niti predstavljaju izolovane incidente već nastavak orkestrirane kampanje uperene protiv svih koji se kritički odnose prema aktuelnom režimu. U prilog tome govori i dodatni medijski prostor koji se ovim i sličnim slučajevima daje, pa je tako i Kaić imao priliku da svoje tvrdnje dodatno „pojasni“ na televiziji sa nacionalnom frekvencijom (TV Happy)⁵⁰.

Ratko Dmitrović, novinar i bivši glavni urednik lista “Novosti” apelovao je na donošenje zakona kojim bi se sve nevladine organizacije čiji rad je (delom) finansiran iz stranih izvora proglasile za “strane agenture”, a svi zaposleni u takvim organizacijama za “strane agente”⁵¹. Dmitrović je bio urednik lista *Večernje novosti* pre privatizacije.

Evropska unija povelala je postupak protiv Mađarske upravo zbog ovakvog zakonodavstva. U savetodavnom mišljenju člana Evropskog suda pravde, Kamposa Sančez-Bordona, navedeno je

⁴⁹ <http://www.istvankaic.com/komentari/397/>

⁵⁰ <https://www.youtube.com/watch?v=YOOwgr4ddss>

⁵¹ <https://twitter.com/RatkoDmitrovic/status/1193089698622853120>

da odredbe mađarskog zakona krše brojna ljudska prava garantovana pravom Evropske unije, uključujući i slobodu udruživanja⁵².

Predsednik Srpske radikalne stranke i osuđeni ratni zločinac, Vojislav Šešelj, kritikovao je izdvajanja koja su predlogom Zakona o budžetu namenjena za sufinansiranje projekata i pomoć organizacijama civilnog društva⁵³. Korak dalje otišao je njegov sin, takođe poslanik SRS-a, Aleksandar Šešelj koji je kao „antisrpske“ i organizacije koje promovišu „nezavisnost Kosova“ posebno apostrofirao Helsinški odbor za ljudska prava, Fond za humanitarno pravo, Kuću ljudskih prava, Fond za otvoreno društvo i Građanske inicijative, zatraživši da se prekine svako državno finansiranje organizacija civilnog društva.⁵⁴

Napadi predstavnika vlasti na civilno društvo

U parlamentarnoj raspravi o godišnjem izveštaju Poverenika za informacije od javnog značaja, u julu 2019. godine, Aleksandar Martinović, šef poslaničke grupe SNS-a, izjavio je da su novinari, kao i nevladine organizacije, postavljali sigurnosno osetljiva pitanja koristeći Zakon o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja, te ih optužio da su to „tendenciozni upiti koji idu na to da sruše bezbednosni sistem Republike Srbije“⁵⁵. On je takođe optužio bivšeg poverenika za informacije od javnog značaja Rodoljuba Šabića da radi za strane bezbednosne agencije i opoziciju Srbije i protiv SNS-a i Srbije. Martinović je takođe rekao da „građani Srbije treba da znaju da se pre svega govori o onima koji su uglavnom tražili (informacije od javnog značaja), bezbednosno osetljive informacije, kao što su CINS, KRIK, BIRN, BIRODI, Nataša Kandić, Nemanja Nenadić (direktor Transparentnosti Srbija) i tako dalje“⁵⁶. Martinoviću se pridružila i poslanica Srpske radikalne stranke Vjerica Radeta, koja je istakla da su ove organizacije „poznate po antisrpskom delovanju“.⁵⁷

⁵² <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2020-01/cp200002en.pdf>

⁵³ <http://rs.n1info.com/Vesti/a545535/Brnabic-porucila-Seselju-Plasim-se-za-sebe-jer-se-sve-cesce-slazem-sa-Vama.html>

⁵⁴ <http://srpskidnevnik.com/tema-dana/seselj-uzdrmao-javnost-srbija-finansira-antisrpsko-delovanje-albanizaciju-srbije-i-predaju-kosova-sa-30-miliona-evra-video/>

⁵⁵ <http://rs.n1info.com/Vesti/a499047/SNS-u-Skupstini-osporava-ustavna-prava-novinarima-i-NVO.html>

⁵⁶ *Ibid.*

⁵⁷ *Ibid.*

Martinović je takođe tražio da tužilaštvo reaguje na podatke koje je objavila organizacija BIRODI i po kojima su glasači SNS stariji i slabo obrazovani građani i ocenio da je to “opasna pojava” i da „ima elemente zločina”⁵⁸. Po rečima direktora BIRODI-ja, Zorana Gavrilovića, „ovo je prvi put u istoriji istraživanja javnog mnjenja da je neki poslanik tražio da tužilaštvo reaguje zbog rezultata istraživanja”.⁵⁹ Predsednik Srbije Aleksandar Vučić je 10.7. za „Politiku“ potpisao članak „Elita i plebs“ u kojem između ostalog kaže: „Šta je sledeće? Zabraniti takvima da glasaju? Zabraniti im da imaju decu, jer su inferiorni? Otvoriti logore za svakoga ko se usudio da pogrešno glasa”⁶⁰. Poslanik SNS Vladimir Đukanović pridružio se predsednikovom obračunu sa elitom na svom kanalu na Jutjubu: „Sram vas bilo, vi ćete da pravite ta lažna istraživanja i da lažete narod“ i: „To je najgori fašizam koji postoji”⁶¹.

Predsednik Srbije Aleksandar Vučić nazvao je u septembru 2019. organizacije civilnog društva CRTA (Centar za istraživanje, transparentnost i odgovornost) i CESID (Centar za slobodne izbore i demokratiju) „takozvanim” i naglasio da su u pitanju „lažne” organizacije⁶². Tom prilikom je istakao da je prihvatio svih pet zahteva koje su izneli, iako po Ustavu nema nadležnost odlučivanja u pogledu tih pitanja (usvajanje zakona po hitnom postupku, javna slušanja, besmisleni amandmani u Skupštini, usvajanje izveštaja nezavisnih institucija u Skupštini, posebna rasprava o budžetu).⁶³ Takođe je istakao da se radi o zloj nameri opozicije i civilnog sektora čime je organizacije civilnog društva poistovetio sa opozicionim organizacijama u cilju diskreditovanja njihove stručnosti i narušavanja slike u javnosti.

Dečijem centru iz Zaječara, koji se bavi inkluzijom dece sa daunovim sindromom i paralizom, preti izbacivanje iz prostorija koje koriste na osnovu ugovora o zakupu zaključenim sa gradom Zaječarom⁶⁴. Iako je ugovor zaključen na period od 10 godina, gradska uprava je 2017. godine

⁵⁸ <http://rs.n1info.com/Vesti/a498867/Gavrilovic-Nekoga-je-oci-gledno-zabolelo-istrazivanje-o-tome-ko-glasa-za-SNS.html>

⁵⁹ *Ibid.*

⁶⁰ <http://www.politika.rs/sr/clanak/433411/Elita-i-plebs>

⁶¹ <https://www.dw.com/sr/istra%C5%BEiva%C4%8Di-javnog-mnjenja-ne-smeju-da-naljute-vlast/a-50031812>

⁶² <http://rs.n1info.com/Vesti/a522300/Vucic-CRTA-i-CeSID-su-laz-ispunili-smo-svih-pet-njihovih-zahteva.html>

⁶³ *Ibid.*

⁶⁴ <http://rs.n1info.com/Vesti/a523933/Decjem-centru-u-Zajecaru-preti-izbacivanje-iz-prostorija.html>

udruženju poslala zahtev da napusti prostorije zbog navodno „nenamenskog korišćenja“⁶⁵. Trenutno je postupak pred Apelacionim sudom, a pritisci se svakodnevno nastavljaju. Razlog tome je sukob između istaknute aktivistkinje Selene Ristić - Vitomirović i sadašnjeg gradonačelnika Boška Ničića. Prema njenim rečima, sadašnji gradonačelnik joj je pre više od 10 godina obećao „da će sva vrata u Zaječaru da joj zatvori, a da će ona da sedi na kamenu i prosi“.⁶⁶

Zaključci

- Napadi na organizacije civilnog društva ili njihove skupove, kao i pretnje aktivistima intenzivirani su tokom 2019. Na meti su pre svega organizacije za ljudska prava koje štite marginalizovane grupe ili se zalažu za suočavanje s prošlošću. Svako ugrožavanje dominantne nacionalističke ideologije i patrijarhalnog poretka dočekuje se sa otvorenim neprijateljstvom, pretnjama preko društvenih mreža, ali i skupovima i napadima na imovinu organizacija. Ponašanje policije i drugih institucija vlasti je vrlo pasivno i nema nikakvih reakcija na gotovo redovan govor mržnje i verbalno nasilje koje se upotrebljava protiv aktivista i njihovih organizacija.
- Vlast u Srbiji nastavlja da podržava i podstiče neprijateljstvo prema civilnom društvu među građanima. Kampanje i napadi na civilno društvo nisu incidenti već su redovna praksa i događali su se tokom cele 2019. U napadima učestvuju visoki predstavnici vlasti (pa čak i sam predsednik Republike Aleksandar Vučić) i njima bliski mediji i organizacije. I kada je kampanja na prvi pogled anonimni, jako brzo se ustanovi da iza nje stoje ljudi bliski vladajućoj stranci, kao u slučaju portala Istraga.
- Za napade na civilno društvo često se koristi i skupštinska govornica. Poslanici, uključujući i najviše predstavnike vlasti poput šefa poslaničke grupe Srpske napredne stranke, Aleksandra Martinovića, koristili su u toku 2019. godine govornicu Narodne skupštine da vode kampanje protiv organizacija civilnog društva, da ih optužuju za

⁶⁵ <http://zamedia.rs/stranice/vesti/6413/mesec-dana-nakon-zahteva-gu-za-iseljenje-iz-uduzenja-deciji-centar-l-down-i-rime>

⁶⁶ <http://rs.n1info.com/Vesti/a523933/Decjem-centru-u-Zajecaru-preti-izbacivanje-iz-prostorija.html>

neprijateljsko i antisrpsko delovanje, kao i da prete krivičnim progonom i izmenama zakona po uzoru na Putinov autokratski režim.

- U skladu sa opštom situacijom u društvu i potpunim uništenjem prostora za društveni dijalog, sve osetljive teme postale su gotovo subverzivne. Sam razgovor o njima postao je opasan za svakog kritički nastrojenog pojedinca ili organizaciju. Organizovani desničari i populisti po medijima (posebno društvenim mrežama), ali i na ulici zastrašuju aktiviste i sve one koji bi da vode dijalog i koji se usuđuju da kritički posmatraju aktuelne događaje ili inicijative. Kao što je slučaj sa uvođenjem kazne doživotnog zatvora bez prava na uslovni otpust pokazao, vlast ne samo da ne štiti dijalog i pravo da se iznese stav, već bez ostatka staje na stranu populista, koristeći to čak i za suspendovanje važećeg pravnog poretka.

Napadi na građanske pokrete

Milan Blagojević, jedan od organizatora građanskih protesta „1 od 5 miliona“ u Žitoradi, napadnut je i pretučen 18. marta 2019. godine, a za ovo nasilje optužio je predsednika opštine Ivana Stanojevića, u čijoj se kancelariji nalazio kada su, kako tvrdi, petorica muškaraca ušla u prostoriju i počela da ga šutiraju u glavu⁶⁷. Predsednik opštine odbacio je ove optužbe rekavši da je on taj koji je dobio batine. U izveštaju lekara Blagojeviću su konstantovane višestruke povrede glave. Milanu Blagojeviću i još dvojici organizatora protesta, koji su zajedno saslušani u policiji, određeno je zadržavanje do 48h⁶⁸.

Organizatori protesta „1 od 5 miliona“ u Negotinu, saopštili su da je Strahinja Ćirić, takođe jedan od organizatora, napadnut i pretučen ispred zgrade u kojoj živi, u junu 2019. godine, pri čemu je zadobio ozbiljne telesne povrede⁶⁹. U nedelji koja je prethodila ovom napadu, Ćirić je na protestu govorio o Zoranu Milojeviću Zelji „glavnom batinašu SNS-a“, kao gospodararu Negotina, što organizatori protesta smatraju motivom ovog napada.

⁶⁷ <http://rs.n1info.com/Vesti/a469129/Organizator-protesta-u-Zitoradji-Tukli-su-me-u-kancelariji-predsednika-opstine.html>

⁶⁸ *Ibid.*

⁶⁹ <http://rs.n1info.com/Vesti/a468357/Pretucen-organizator-protesta-Jedan-od-pet-miliona-u-Negotinu.html>

Nakon što je u Nišu 21. juna 2019. izboden mladić Uroš Janjić jer je nosio majicu sa antifašističkim obeležjima⁷⁰, stotinak građana Niša okupilo se da protestuje protiv fašizma u organizaciji lokalnog pokreta „Niška inicijativa”. Mirnu šetnju ispratila je i grupa mladića koja je sa strane skandirala fašističke pozdrave i uzvikivala „živeo Milan Nedić”, „živeo Ljotić” i „Srbija Srbima”⁷¹. Nijedan državni organ nije se oglasio, niti je pokrenut bilo kakav postupak protiv ovih mladića. Napadači na Janjića nisu otkriveni.

U Novom Sadu su 6. jula 2019. dva mladića, studenti i aktivisti akcije „Krov nad glavom“ napadnuti i brutalno pretučeni, a učestvovali su u protestu protiv seče drveća u obližnjem parku ranije tog dana⁷². Napadači su primećeni kako u okviru kampusa Filozofskog fakulteta Novosadskog univerziteta lepe plakate „Srpske desnice“, ekstremne organizacije bliske vlastima u Srbiji.⁷³ Aktivisti organizacije „Krov nad glavom” često se suočavaju sa policijskom brutalnošću, prekršajnim postupcima i različitim pretnjama i pritiscima, jer pokušavaju da spreče izbacivanja ljudi na ulicu po nalogu javnih izvršitelja.⁷⁴

U julu je u Novom Sadu pretučen još jedan mladić. Ovaj put je to bio član omladine Demokratske stranke i jedan od organizatora protesta „1 od 5 miliona”⁷⁵. Oba napada su se dogodila u Univerzitetskom kampusu.

Tokom protesta u Toplom dolu protiv izgradnje mini-hidroelektrane(MHE) došlo je do fizičkog sukoba između meštana koji mesecima protestuju i privatnog obezbeđenja koje je investitor angažovao u cilju prekidanja protesta i nastavka rada na projektu izgradnje MHE⁷⁶. Incidentu je prethodilo ograđivanje gradilišta od strane radnika i pripadnika obezbeđenja. Nakon višemesečnih protesta investitor je saopštio da odustaje od izgradnje i da će od države zahtevati

⁷⁰ <http://rs.n1info.com/Vesti/a493677/Mladic-iz-Negotina-izboden-u-Nisu.html>

⁷¹ <https://www.juznevesti.com/Politika/Tokom-setnje-protiv-fasizma-grupa-mladica-skandirala-velikoj-Srbiji-i-Nedicu.sr.html>

⁷² <http://zakrovnadglavom.org/2019/06/08/napadnuti-aktivisti-za-krov-nad-glavom-u-novom-sadu/>

⁷³ *Ibid.*

⁷⁴ Više o problemima organizacije „Krov nad glavom“ videti u istraživanju Beogradskog centra za bezbednosnu politiku „Kriminalizacija solidarnosti: obračun sa aktivizmom Zdužene akcije „Krov nad glavom“, dostupno na: <http://www.bezbednost.org/Sve-publikacije/7146/Kriminalizacija-solidarnosti-Obracun-sa.shtml>

⁷⁵ <http://rs.n1info.com/Vesti/a490473/1-od-5-miliona-Pretucen-jedan-od-organizatora-protesta-u-Novom-Sadu.html>

⁷⁶ <https://www.juznevesti.com/Hronika/Sukob-mestana-Toplog-Dola-i-obezbedjenja-investitora-MHE-letele-kamenice-na-obe-strane.sr.html>

naknadu štete⁷⁷. Pokret Odbranimo reke Stare planine je uz podršku Građanskih inicijativa održao konferenciju za medije „Rakita- slom pravne države” čiji je cilj bio se uputi apel medijima i nadležnim institucijama da se zaustavi kršenje zakona i uništavanje prirodnih resursa izgradnjom mini hidroelektrana. Na konferenciju je upala grupa nasilnika u majicama sa natpisom „Građanska straža” i plakatima na kojim su iznesene laži o članovima pokreta Odbranimo reke Stare planine. Ova provokacija imala je za cilj diskreditovanje rada pokreta ORSP i time priču o MHE stavi u drugi plan. Očigledno je da je ovde reč o još jednoj GONGO organizaciji koji pokušava da udarima na čast i ugled aktivista ORSP diskredituje rad ovog pokreta koji je najvećim delom zaslužan za dovođenje teme MHE u žižu javnosti. Pokret je nedugo posle toga imao i sastanak sa predsednikom države koji im je obećao da će pokušati da reši njihov problema i ovoga puta izlazeći van okvira svojih ovlašćenja i kršeći Ustav.

Zaključci

- Atmosfera nasilja, dominantna u društvu već godinama, dodatno je pojačana tokom 2019. Građanski pokreti, suočeni sa teškom krizom političkog sistema i institucionalnih oblika političkog delovanja, postali su glavni akteri borbe za prava i slobode tokom ove godine. To je dovelo do brojnih napada i pritisaka na aktiviste, kao i kampanja protiv pokreta. Pokreti su izneli i većinu javnih okupljanja građana, od protesta za slobodne izbore i slobodu medija, preko odbrane ugroženih grupa, pa do zaštite životne sredine.
- Napadi na aktiviste bili su brutalni tokom 2019. i uključivali su teške telesne povrede, pretučene i izbodene aktiviste i razne oblike fizičkog nasilja. U gotovo svim incidentima učestvovali su predstavnici vlasti ili njima bliske osobe, uključujući i visoke funkcionere poput predsednika opštine Žitorađa. Incidente karakteriše spora ili nikakva reakcija nadležnih institucija, na prvom mestu tužilaštva i policije. Pasivnost vlasti šalje poruku da je nasilje legitiman način borbe i dodatno produbljuje krizu u društvu. Ovo posebno dolazi do izražaja u situaciji kada ni teški incidenti iz prethodnih godina, poput fizičkih napada ili otmica opozicionih političara, nisu dobili pravni epilog.

⁷⁷ <https://www.danas.rs/drustvo/topli-do-investitor-odustao-od-gradnje-mhe-nakon-sukoba-sa-mestanima/>

1.2 POVEZANE SLOBODE (SLOBODA OKUPLJANJA I IZRAŽAVANJA)

Sloboda izražavanja

Organizacija Reporteri bez granica objavila je u aprilu 2019. da je Srbija pala za 14 mesta na Indeksu slobode medija 2019. godine i sada se nalazi na 90. mestu na listi od 180 zemalja.⁷⁸ Međunarodna organizacija *Freedom House* koja se bavi merenjem sloboda, u svom godišnjem izveštaju objavljenom 2019. izdvojila je u Evropi nedemokratske režime Srbije i Mađarske i optužili njihove lidere Orbana i Vučića da su stavili pod kontrolu sve tiražne medije i da ih koriste kako za propagandu u korist režima, tako i za blaćenje političkih protivnika⁷⁹. Kako navodi *Freedom House*: „U proteklih nekoliko godina, pojavio se novi set alata koje koriste neliberalni lideri u krhkim demokratijama, tako što kontrolišu i kooptiraju štampu, sa ciljem da osiguraju svoj opstanak na vlasti. Ovaj set alata izostavlja taktike kao što su cenzura, sila ili potpuno zastrašivanje novinara. Umesto toga, on sadrži metode koje se koriste da se iskoriste strukturni uslovi. Jednom kada se uspešna kooptacija desi, mediji su inkorporirani u sistem kao podrška onima koji su na vlasti. Neliberalni set alata za kooptiranje medija sadrži niz pravnih, vanpravnih i ekonomskih strategija za primenu pritiska na medije koji kritikuju vlast i mehanizme kojima podržavaju provladine medije”.⁸⁰

Godišnji Izveštaj Evropske komisije o Republici Srbiji, objavljen u maju 2019. godine, u kojem je Srbija označena kao zemlja u kojoj se sužava sloboda govora, predstavnici vlasti opisali su kao političke procene, a premijerka Brnabić je izjavila da ju je izveštaj „zabavio”⁸¹. U ovom izveštaju se kaže da Srbija nije ostvarila nikakav napredak u oblasti slobode izražavanja i da nedostatak napretka u ovoj oblasti predstavlja razlog za ozbiljnu zabrinutost. Postoji zabrinutost zbog slučajeva pretnji, zastrašivanja i nasilja nad novinarima, netransparentnosti vlasništva i finansiranja medija.⁸²

⁷⁸ <http://rs.n1info.com/English/NEWS/a477247/Serbia-drops-14-places-on-2019-World-Press-Freedom-Index.html>

⁷⁹ <https://freedomhouse.org/report/freedom-media/freedom-media-2019>

⁸⁰ *Ibid.*

⁸¹ <http://rs.n1info.com/Vesti/a487952/Brnabic-izvestaj-o-parlamentu-zabavio-SzS-kaze-tako-u-SNS-vide-integracije.html>

⁸² <http://rs.n1info.com/Vesti/a487572/Izvestaj-EK-Napredak-u-ekonomiji-vladavina-prava-i-Kosovo-kljucni-za-put-u-EU.html>

Nezavisno udruženje novinara Srbije, koje redovno prati i beleži sve napade i pritiske na novinare, zabeležilo je 119 takvih slučajeva u toku 2019. godine što ovu godinu čini najtežom za obavljanje novinarskog posla od 2008. godine⁸³. Primera radi, u 2018. godini zabeležena su 102, a u 2017. 92 napada na novinare⁸⁴.

U toku 2019. godini nastavljene su pretnje novinarima i profesionalnim medijima. Česta meta pretnji bili su programski direktor N1 Jugoslav Ćosić i novinari ove televizije, koji su predstavljani kao strani plaćenici, „antisrpski“, „izdajnici“ i „mediji CIA-e. Predstavnik OEBS-a za slobodu medija Arlem Dezir javno je osudio prietnje novinarima kanala N1 u Srbiji⁸⁵. *Freedom House* je ocenio da je atmosfera koju kreira Vlada Srbije sve opasnija za novinare⁸⁶, a kampanju protiv N1 osudili su i svetska i evropska federacija novinara⁸⁷. Kampanju protiv N1 tokom cele godine vodili su provladini mediji, poput *Informera* i TV PINK, a Nezavisno udruženje novinara Srbije ovakvo ponašanje nazvalo je „objavlivanjem optužnica i poternica protiv medija koji nisu pod kontrolom vlasti”⁸⁸.

Zbog odsustva reakcije tužilaštva na konstantne pretnje novinarima, redakcija nedeljnika *Vreme* organizovala je 25. aprila 2019. godine protest ispred zgrade Tužilaštva za visokotehnoški kriminal. Novinarke i novinari ovog nedeljnika, Jovana Gligorijević, Tamara Skrozza i Slobodan Georgiev redovno se od strane provladinih medija i botova označavaju kao izdajnici i plaćenici, a po rečima Georgieva, tužioci nisu voljni da postupaju po tužbama novinara iz medija koji nisu bliski vlastima, jer upravo vlast stoji iza progona⁸⁹. Tamara Skrozza, novinarka *Vremena* i agencije *Fonet*, bila je žrtva organizovanog napada koju je pokrenula savetnica Aleksandra Vučića za medije, Suzana Vasiljević, nastavio Savet Regulatornog tela za elektronske medije, a

⁸³ <http://www.bazenuns.rs/srpski/napadi-na-novinare>

⁸⁴ *Ibid.*

⁸⁵ <http://rs.n1info.com/Vesti/a471987/OEBS-osudio-pretnje-N1-televiziji.html>

⁸⁶ <http://rs.n1info.com/Vesti/a471795/Fridom-haus-Vlada-Srbije-stvara-sve-opasniju-atmosferu-za-novinare.html>

⁸⁷ <http://rs.n1info.com/Vesti/a471817/IFJ-i-EFJ-osudile-kampanju-koja-se-sprovodi-protiv-N1.html>

⁸⁸ <http://rs.n1info.com/Vesti/a487546/NUNS-Napadom-na-N1-tabloid-Informer-nastavlja-kampanju-u-sluzbi-vlasti.html>

⁸⁹ *Ibid.*

završila sama premijerka autorskim tekstom u dnevnom listu Politika u kom je pokušala da moralno i profesionalno diskredituje novinarku⁹⁰.

Novinari istraživačkih medija takođe su kontinuirano mete napada provladinih medija i analitičara i političara iz vlasti. Portal KRIK suočio se sa žestokom kampanjom napada nakon što je objavio priču o korupcijskoj aferi, čiji je glavni akter brat ministra finansija Siniše Malog, Predrag Mali⁹¹. Novinari KRIK-a optuženi su za maltretiranje članova porodice Malog, za nelegalno praćenje i za pokušaje da sruše predsednika Vučića, a plasirane su i lažne fotografije novinara KRIK-a koji navodno prate nevenčanu suprugu Predraga Malog⁹². Ovi tekstovi objavljeni su u velikom broju provladinih medija.

Dan nakon što je KRIK objavio sliku predstavnika „Srpske liste“ sa sastanka na jahti Bedžeta Pacolija, novinarki KRIK-a Milici Vojinović obijena je porodična kuća⁹³. Iako nema dokaza da su događaji u uzročno-posledičnoj vezi, indikativno je to da je ovo već drugi napad na imovinu novinara tog portala nakon što je pre dve godine isti problem imala Dragana Pećo. Dodatnu zabrinutost izaziva činjenica da nema rezultata istraga ni u jedno od ova dva slučaja.

Nezavisno udruženje novinara Srbije organizovalo je protest povodom godišnjice pokušaja ubistva njihovog kolege Milana Jovanovića⁹⁴. Jovanoviću je zapaljena kuća u decembru 2018. godine, a tom prilikom je ispaljeno i više metaka u ulazna vrata njegove kuće. Za organizovanje pokušaja ubistva optužen je bivši predsednik opštine Grocka Dragoljub Simonović⁹⁵. Ni nakon godinu dana nije doneta nijedna presuda u ovom slučaju, a jedan od razloga je i učestalo odlaganje suđenja zbog navodnog odsustva optuženog Simonovića⁹⁶.

⁹⁰ <https://www.cenzolovka.rs/pritisci-i-napadi/vreme-brnabic-udarila-pecat-podmukloj-hajci-protiv-tamare-skrozze/>

⁹¹ <https://www.krik.rs/koruptivne-veze-milenijum-tim-ustupio-audi-i-stan-bratu-sinise-malog/>

⁹² <https://www.krik.rs/srpski-telegraf-montiranim-snimcima-napada-krik/>

⁹³ <https://www.cenzolovka.rs/pritisci-i-napadi/jos-jednoj-novinarki-krik-a-obijena-kuca/>

⁹⁴ <http://rs.n1info.com/Vesti/a551740/Protest-povodom-godinu-dana-od-paljenja-kuce-novinara-Milana-Jovanovica.html>

⁹⁵ <https://www.blic.rs/vesti/hronika/dragoljub-simonovic-sudjenje/m5srqjq>

⁹⁶ <https://www.blic.rs/vesti/hronika/apsurd-posle-optuznice-za-paljenje-kuce-novinara-simonovic-izbegava-sudjenja-a-sad-on/5nc18sy>

I lokalni mediji suočeni su sa brojnim pretnjama i pritiscima ukoliko svoj posao rade profesionalno. Novinarka i urednica portala *kolubarske.rs* Darija Ranković već nekoliko godina izložena je konstantnom vređanju i uvredama zbog svog rada⁹⁷. Napadi koji su počeli još 2016. kulminirali su 2019. kada je napravljen lažni portal koji o njoj piše kao o preljubnici, narkomanki i slično⁹⁸. Protiv Zorana Majdaka, vlasnika Radio Valjevo za kog veruje da stoji iza napada, Ranković je podnela tužbu još 2017. godine, a od tada je održano pet ročišta na kojima se optuženi ni jedanput nije pojavio.

Hotel *New City* u Nišu otkazao je u aprilu 2019. godine debatu u organizaciji Instituta za evropske poslove o slobodi izražavanja na kojoj je, između ostalih, trebalo da prisustvuju i novinari Olja Bečković i Ivan Ivanović⁹⁹. Organizatorima je veče pre debate javljeno da prostor ipak neće moći da koriste jer je sala poplavljena zbog pucanja cevi. Hotel je u vlasništvu visokog funkcionera Socijalističke partije Srbije, Novice Tončeva¹⁰⁰.

Nastavljeno je i korišćenje govora mržnje u provladinim medijima, posebno prema Albancima. Apelacioni sud u Beogradu je, nakon šest godina suđenja, u predmetu Komiteta pravnik za ljudska prava protiv Kurira, koji je po zakonu označen kao hitan, potvrdio presudu Višeg suda u Beogradu i utvrdio odgovornost urednika „*Kurir info*“ za govor mržnje prema albanskoj nacionalnoj manjini¹⁰¹. Ipak, to nije zaustavilo korišćenje reči “Šiptar”, niti druge manifestacije mržnje prema Albancima.¹⁰²

⁹⁷ <http://rs.n1info.com/Vesti/a500275/Darija-Rankovic-o-napadima-na-nju.html>

⁹⁸ *Ibid.*

⁹⁹ <http://rs.n1info.com/Vesti/a479198/Sala-u-hotelu-Novice-Tonceva-poplavljena-ili-poplavljena-za-tribinu-EUdebata.html>

¹⁰⁰ *Ibid.*

¹⁰¹ <https://www.danas.rs/drustvo/jukom-sud-utvrdio-odgovornost-urednika-kurir-info-za-govor-mrznje-prema-albanskoj-nacionalnoj-manjini/>

¹⁰² <https://informer.rs/vesti/srbija/465783/samo-danasnjem-informeru-provociraju-krvave-sukobe-siptari-seku-glave-srbima>; <https://informer.rs/vesti/politika/460882/siptari-kriju-cak-250-000-ovk-pusaka-sokantni-podaci-policije-lazne-drzave>; <https://www.republika.rs/vesti/srbija/171163/siptari-nacisto-gube-kontrolu-samoopredeljenje-vucic-nepozeljan-albaniji>; <https://www.alo.rs/kosovsko-pitanje/siptari-objavili-stravican-plan-hoce-da-zauzmu-jug-srbije-spremni-su-da-krenu-u-napad-foto/224297/vest>

Nakon sastanka u Berlinu o odnosima Srbije i Kosova, ministar odbrane Aleksandar Vulin govorio je o Albancima sa Kosova na pogrdan način, nazivajući ih „Šiptarima”¹⁰³. Predsednik Nacionalnog veća albanske nacionalne manjine, Ragmi Mustafa, objavio je da razmišlja o tužbi protiv Vulina zbog korišćenja „uvredljivog termina Šiptari čime omalovažava Albance i stavlja ih u grupu drugorazrednih građana”¹⁰⁴. Vulin je rekao da je najavljena tužba protiv njega „kompliment za njegovu dosadašnju doslednost i borbu za istinu”¹⁰⁵. Vlada nije osudila ovaj potez ministra, što pokazuje da je govor mržnje dopušten i podržan.

Nezavisno udruženje novinara Srbije, Nezavisno društvo novinara Vojvodine i Granski sindikat kulture, umetnosti i medija „Nezavisnost”; izjavili su na povodom 3. maja - Svetskog dana slobode medija da vlast u Srbiji guši kritičko izveštavanje, dok nezavisnost uređivačke politike medija podrivaju razni, posebno finansijski pritisci¹⁰⁶. Vlast je najodgovornija, prema njihovim navodima, za zloupotrebu javnog novca, zastrašivanje, klevetu i omalovažavanje novinara i medija. S druge strane, državni sekretar u Ministarstvu kulture i informisanja Aleksandar Gajović izjavio je: „Ako kažete da mediji nisu slobodni, znači da su mediji zarobljeni. Ko je to zarobio medije? Ko ih to drži zarobljene? Privatizacija medija u Srbiji je završena 31. decembra 2016. godine. Svi mediji su potpuno slobodni”¹⁰⁷.

Nacionalni konvent o Evropskoj uniji (NKEU), Radna grupa za pregovaračko poglavlje 35 NKEU i Međusektorska grupa za slobodu izražavanja i medija NKEU izrazili su zabrinutost zbog izjave predsednika Srbije Aleksandra Vučića tokom posete Peking u aprilu 2019. godine u kojoj je nezavisne medije na Kosovu i Metohiji, koji izveštavaju na srpskom jeziku nazvao stranim agentima¹⁰⁸.

¹⁰³ <https://www.danas.rs/politika/vulin-najavu-tuzbe-zbog-reci-siptari-vidim-kao-kompliment/>

¹⁰⁴ *Ibid.*

¹⁰⁵ *Ibid.*

¹⁰⁶ <https://www.danas.rs/drustvo/nuns-ndnv-i-nezavisnost-vlast-u-srbiji-gusi-kriticko-izvestavanje/>

¹⁰⁷ <https://www.cenzolovka.rs/drzava-i-mediji/gajovic-svi-mediji-potpuno-slobodni-milivojevic-sloboda-medija-uopste-ne-postoji/>

¹⁰⁸ <https://www.cenzolovka.rs/pritisci-i-napadi/nacionalni-konvnet-o-eu-podrzati-a-ne-napadati-rad-nezavisnih-medija/>

Centar za istraživačko novinarstvo Srbije (CINS) objavio je sakriveni izveštaj Regulatornog tela za elektronske medije (REM) o zastupljenosti političkih aktera tokom predizborne kampanje u periodu od 4. marta do 21. aprila 2016. godine¹⁰⁹ Izveštaj koji je ostao u tajnosti sve dok nije došao u posed, a kasnije i objavljen na sajtu CINS-a ukazuje na izraženu neravnomernu zastupljenost izbornih aktera sa drastičnom prednošću u korist vladajuće stranke, na pogoršanje stanja u odnosu na ono utvrđeno Izveštajem za 2014. godinu kao i na indikativne činjenice da je privatizacija medija, naročito lokalnih, dovela do još veće neravnoteže na medijskom tržištu.¹¹⁰ Neobjavljeni izveštaj iz 2016. godine ukazuje na povećanje neravnomerne zastupljenosti u korist vladajućih stranaka u odnosu na 2014. godinu, naročito u pogledu centralnih informativnih emisija na televizijama sa nacionalnom frekvencijom. U tom pogledu prednjači TV Prva koja je SNS-u posvetila 50% vremena više nego u predizbornoj kampanji 2014. godine. Naročito je zanimljiv, ali pre svega zabrinjavajuć podatak da je najveća nesrazmera uočena u radu onih medija koji su privatizovani tokom 2015. godine, kao što su Radio Televizija Kragujevac ili TV Studio B ili koje su u vlasništvu članova porodica poznatih političara, poput TV Palme Plus i TV Most¹¹¹.

Osim medijima, sloboda izražavanja bila je ugrožena i kulturnim stvaraocima. U predstavi „Pad”, izvedenoj u oktobru 2019. u Leskovcu na Festivalu mladih pozorišnih stvaralaca „Metamorfoza” postoji scena u kojoj devojka rašiva zastavu i od nje pravi haljinu¹¹². Ovaj nesporan vid umetničke slobode iskorišćen je da se izmisli da je jedan od glavnih glumaca u predstavi Branislav Trifunović „cepao srpsku zastavu” i da se pokrene hajka na njega u provladinim tabloidima¹¹³. Hajci se pridružio i poslanik vladajuće stranke u Skupštini Srbije, Aleksandar Marković koji je u skupštinskom govoru, između ostalog, izjavio: „One spodobе koje cepaju srpsku zastavu, pa to posle pravdaju nekakvom „umetničkom slobodom”. Ma nemoj. Umetnička sloboda, jel? Ja zaista ne znam šta je potrebno u ovoj zemlji da Tužilaštvo konačno

¹⁰⁹ <https://www.cins.rs/tajni-izvestaj-rem-a-televizije-pred-izbore-u-sluzbi-vucica/>

¹¹⁰ *Ibid.*

¹¹¹ *Ibid.*

¹¹² <https://www.juznevesti.com/Drushtvo/Slucaj-cepanja-zastave-u-Leskovcu-od-izmisljene-scene-do-krivicne-prijave.sr.html>

¹¹³ <https://informer.rs/vesti/politika/463372/trifunovic-cepao-srpsku-zastavu-zastava-lopova-ubica-najstrasnija-provokacija-djilasovog-opozicionara>; <https://www.kurir.rs/vesti/drustvo/3334623/za-cepanje-srpske-zastave-trifunovic-treba-da-bude-kaznjen-pavle-bihali-apeluje-na-drzavne-institutucije-da-reaguju-video>

pokrene postupak protiv ovog Trifunovića”¹¹⁴. Nakon ovoga sindikat zaposlenih u policiji podneo je prijavu protiv Trifunovića. Iako u predstavi ne postoji scena cepanja zastave, a Branislav Trifunović sa zastavom uopšte nema dodira, tužilaštvo je postupilo po ovoj prijavi i Trifunović je pozvan da se javi u policiju i da izjavi o ovom slučaju¹¹⁵. Branislav Trifunović poznat je po svom društvenom angažmanu i po kritičkim nastupima protiv aktuelne vlasti.

Zaključci

- Nastavlja se strmoglavi pad medijskih sloboda u Srbiji. I u 2019. godini svi izveštaji domaćih i međunarodnih organizacija i institucija ukazali su da se situacija pogoršava i da vlast guši slobodne medije. Zabeležen je najveći broj napada i pritisaka na novinare od 2008. godine.
- Pritisci i pretnje malobrojnim slobodnim novinarima nastavljene su i u toku 2019. Na meti su posebno bili urednici i novinari kablovske televizije N1, ali i novinari nedeljnika koji nisu pod kontrolom vlasti. Kampanje protiv istraživačkih novinara su nastavljene i, u pojedinim slučajevima, dodatno intenzivirane kako bi se prikrile afere vlasti koje ovi novinari razotkrivaju. Institucije koje bi trebalo da se bave zaštitom slobode izražavanja, poput Regulatornog tela za elektronske medije, pod punom su kontrolom vlasti i ne obavljaju svoj posao.
- Govor mržnje i dalje se nasankcionisano koristi od strane provladinih tabloida iako je kažnjiv po važećim zakonima. Osim tabloida, sve češće ga koriste i funkcioneri, uključujući ministre, opet bez ikakvih sankcija. Najčešća meta govora mržnje su Albanci koji se redovno nazivaju „Šiptari” iako postoje sudske odluke koje taj naziv označavaju kao govor mržnje.

¹¹⁴ *Ibid.*

¹¹⁵ <https://twitter.com/BrankoBranislav/status/1219955914863783936>

Sloboda okupljanja

Problemi u primeni novog Zakona o javnom okupljanju, opisani u prethodnom izveštaju Građanskih inicijativa o sužavanju prostora za delovanje civilnog društva, javljaju se kontinuirano i u 2019. godini¹¹⁶.

Tokom cele godine trajali su protesti „1 od 5 miliona” protiv vlasti Aleksandra Vučića koje su zajednički organizovale pojedine opozicione stranke, grupa studenata i javne ličnosti. U nekoliko navrata, demonstracije su bile na ivici sukoba sa policijom. Demonstranti su 18. marta upali u Radio- televiziju Srbije (RTS) predvođeni opozicionim liderom Boškom Obradovićem. Zatražili su od nadležnog urednika da im omoguće uživo obraćanje u programu. Redakcija je odbila zahtev, a policija i žandarmerija su reagovali i izbacili demonstrante¹¹⁷. U međuvremenu, direktor RTS-a se obratio javnosti govoreći da je protest izgubio legitimitet upadom demonstranata u zgradu RTS-a. Policija je saopštila da će svi demonstranti koji su ušli u zgradu biti procesuirani¹¹⁸.

Sutradan je održan protest ispred zgrade predsedništva Srbije u vreme konferencije za medije Predsednika o upadu u RTS. Demonstranti su napravili živi lanac oko Predsedništva i time sprečili predsednika da izađe¹¹⁹. Nakon što su protesti počeli, neki demonstranti su uhapšeni, a policija je intervenisala, upotrebivši i biber-sprej protiv demonstranata¹²⁰.

Zbog hapšenja demonstranata koji su bili u zgradi RTS-a, ali i koji su učestvovali u protestu ispred predsedništva, organizovan je istog dan i protest ispred zgrade policije u Beogradu, koji je trajao sve dok demonstranti nisu pušteni na slobodu¹²¹. Jedan od protestanata dobio je zatvorsku kaznu u trajanju od 30 dana za ulazak u zgradu RTS-a, a drugi novčanu kaznu od 20.000 dinara za napad na policajca¹²².

¹¹⁶ Sužavanje prostora za civilno društvo, *op.cit.*, str. 43 – 46.

¹¹⁷ <https://www.slobodnaevropa.org/a/29825130.html>

¹¹⁸ *Ibid.*

¹¹⁹ <http://rs.n1info.com/Vesti/a468777/Protest-ispred-zgrade-Predsednistva.html>

¹²⁰ <http://rs.n1info.com/Vesti/a468823/Sukob-policije-i-demonstranata-u-Ulici-kneza-Milosa.html>

¹²¹ <https://www.blic.rs/vesti/politika/protesti-u-beogradu-najnovije-vesti-uzivo-mup-29-novembar/n4ytcbm>

¹²² <https://www.slobodnaevropa.org/a/29826096.html>

Na protestu 11. avgusta ispred zgrade Predsedništva Srbije dogodio se incident kada je grupa demonstranata pokušala da preskoči ogradu ispred Predsedništva i dostavi zahteve Predsedniku¹²³. Iako je ovo ranije bilo dogovoreno sa policijom, vojna policija ih je u tome sprečila pesnicama. Jedan od učesnika protesta, Srđan Marković, završio je u Hitnoj pomoći, gde je utvrđeno da su mu povređena rebra i deo glave¹²⁴. Prema njegovim tvrdnjama, on nije prekršio nijedan zakon jer je Predsedništvo javna zgrada, a da pripadnici vojske nemaju pravo na upotrebu sile izvan zgrade. On je takođe izjavio da je policija znala da će oni doneti zahteve, a da su lica koja su ih napala bila u civilu i bez službenih obeležja¹²⁵. Dok je Predsednik Vučić rekao da su pripadnici oružanih snaga samo „štitili zgradu Predsedništva” i koristili „minimalnu silu”¹²⁶, stručnjaci su ocenili da je došlo do preterane upotrebe sile¹²⁷.

Studenti okupljeni u udruženju „1 od 5 miliona” zauzeli su zgradu Rektorata Univerziteta u Beogradu 13. septembra, zahtevajući hitnu smenu i poništenje doktorata ministra finansija Siniše Malog za koji brojni pripadnici akademske zajednice i univerzitetski profesori tvrde da je plagiran¹²⁸. Tokom njihovog boravka u zgradi Rektorata, ispred i unutar zgrade okupila se grupa pristalica vladajuće stranke koji su uvredama i parolama vređali studente, a bilo je i pokušaja fizičkog prekidanja okupljanja¹²⁹. Kako je rečeno od strane samih učesnika kontra skupa, oni su na mesto došli na poziv ljudi iz Srpske napredne stranke. Blokada je trajala sve dok 25. septembra kada je postignut dogovor sa Rektorkom Ivanom Popović da se ubrza proces ispitivanja doktorata Siniše Malog¹³⁰. Ministar prosvete Mladen Šarčević i predsednik Aleksandar Vučić, kao i premijerka Ana Brnabić oštro su kritikovali studente, optuživši ih da su politički aktivisti koji ometaju nastavu i da su im zahtevi besmisleni¹³¹. Predsednik Vučić uputio

¹²³ <http://rs.n1info.com/Vesti/a506946/Incident-ispred-predsednistva-demonstranti-sa-papirima-kobre-pesnicama.html>

¹²⁴ <http://rs.n1info.com/Vesti/a506868/Srdjan-Markovic-pokazao-modrice-i-porcio-ovo-je-pozdrav-od-Vucica.html>

¹²⁵ *Ibid.*

¹²⁶ <http://rs.n1info.com/Vesti/a506876/Aleksandar-Vucic-o-desavanjima-ispred-Predsednistva.html>

¹²⁷ <http://rs.n1info.com/Video/Info/a507489/BCBP-Pesnice-ispred-Predsednistva-uopste-nisu-bile-potrebne.html>

¹²⁸ <http://rs.n1info.com/Vesti/a525481/Studenti-iz-1-od-5-miliona-blokiraju-Rektorat-u-Beogradu.html>

¹²⁹ *Ibid.*

¹³⁰ <https://www.blic.rs/vesti/drustvo/prekinuta-blokada-rektorata-studenti-vratili-kljuceve-zgrade-rektorki/yvxjpvz>

¹³¹ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/3667421/sarcevic-o-blokadi-rektorata-neko-narusava-prava-velikog-broja-studenata.html>; <https://www.blic.rs/vesti/politika/to-je-anarhija-brnabic-o-blokadi-rektorata-necu-smeniti-ministra-malog-ne-moze-15-20/d71bhfl>

je i niz neprimerenih komentara na rad i ponašanje rektorke i studenata, ironično rekavši kako bi bilo dobro da "ni narednih 15 dana ništa ne radi", a zahteve studenata je nazvao "idiotskim", istovremeno ih omalovažavajuću zbog oblačenja i dužine trajanja studiranja¹³². Rektorica Popović se našla na udaru državnih funkcionera nakon što je izjavila da upad aktivista Srpske napredne stranke u zgradu Rektorata predstavlja narušavanje autonomije¹³³.

Nakon što su studenti okupljeni u udruženju "1 od 5 miliona" u oktobru 2019. ofarbali kocke na Trgu Republike u zlatnu boju (aludirajući time da bi pozlaćivanje Trga manje koštalo nego sprovedena rekonstrukcija)¹³⁴ i ofarbali ulazna vrata RTS-a u pink boju, predstavnici studenata su tokom više dana saslušavani po osnovu krivičnih prijavi koje su protiv njih podneli direktor RTS-a Dragan Bujošević i Direkcija za građevinsko zemljište i izgradnju Grada Beograda¹³⁵.

Tokom promocije „Knjige o Beogradu” zamenika gradonačelnika Gorana Vesića, 14. oktobra 2019. godine, ispred galerije „Progres” okupio se veći broj nezadovoljnih građana¹³⁶. Pre, tokom i nakon promocije zabeleženo je nekoliko incidenata, pre svega u vidu verbalnih okršaja nezadovoljnih građana i članova i funkcionera vladajuće stranke kojoj pripada i sam Vesić¹³⁷. Nakon zavšetka promocije, prilikom izlaska iz galerije, došlo je do guranja i manjih sukoba između Vesićevog obezbeđenja i građana. Nakon promocije, televizija „Pink” objavila je snimak navodnog paljenja Vesićeve knjige, a za taj čin Goran Vesić je optužio direktno bivšeg gradonačelnika i jednog od opozicionih lidera Dragana Đilasa¹³⁸. S druge strane, predstavnici opozicionih organizacija koji su prisustvovali skupu optužili su Vesića i njegovo obezbeđenje za nasilje nad građanima¹³⁹.

¹³² <http://rs.n1info.com/Vesti/a528580/Vucic-Podrzavam-ljubav-rektorke-i-studenata-u-blokadi.html>

¹³³ <http://rs.n1info.com/Vesti/a528394/105-od-5-miliona-Savet-i-Senat-da-zastite-rektorku-i-studente-od-napada-vlasti.html>

¹³⁴ <http://rs.n1info.com/Vesti/a532634/Krivicne-prijave-zbog-farbanja-kocki-na-Trgu.html>

¹³⁵ <http://rs.n1info.com/Vesti/a532364/Saslusana-po-prijavi-direktora-RTS-zbog-farbanja-vrata-zgrade-u-ruzicasto.html>

¹³⁶ <http://rs.n1info.com/Vesti/a534623/Gradjani-jurili-Vesica-kroz-Knez-Mihajlovu.html>

¹³⁷ *Ibid.*

¹³⁸ <http://rs.n1info.com/Vesti/a534884/Opozicija-optuzuje-Vesicevo-obezbedjenje-za-nasilje-SNS-uzvraca-fasisticki-pir.html>

¹³⁹ <http://rs.n1info.com/Vesti/a534806/Bastac-pokazao-fotografije-osoba-za-koje-tvrdi-da-su-tukli-ljude.html>

Povodom najavljenog gostovanja predsednika Aleksandra Vučića u emisiji „Upitnik“, 5. novembra 2019. godine na nacionalnom servisu, studentkinje iz udruženja „1 od 5 miliona,, najavile su da će ga sačekati ispred zgrade RTS-a kako bi mu postavile nekoliko pitanja, a u znak podrške okupilo se i još nekoliko stotina građana¹⁴⁰. S druge strane, pristalice Srpske napredne stranke organizovale su kontraskup na istom mestu, a tom prilikom došlo je do serije incidenata različitog obima. Pored uvreda na račun okupljenih građana i određenih opozicionih lidera, zabeleženo je nekoliko napada na studente, građane, snimatelje, a jedan od najozbiljnih incidenata desio se kada je grupa muškaraca bez službenih obeležja i legitimacija sprečavala slobodno kretanje građana¹⁴¹.

Aktivista inicijative „Ne davimo Beograd“ Radomir Lazović pozvan je na odsluženje zatvorske kazne zbog organizacije jednog od protesta povodom rušenja objekata u Hercegovačkoj ulici u beogradskom kvartu Savamala¹⁴². „Ovo je jedan od preko 30 procesa koji se vode ili su vođeni protiv naših aktivista još od 2016. godine i početka masovnih protesta. Umesto da se na sudu nađu nalogodavci i organizatori rušenja objekata, zataškavanja zločina i hajke na aktiviste koja traje i danas, sudi se nama koji smo na kršenje zakona ukazali“, navelo je to udruženje¹⁴³.

Nova presuda protiv Lazovića doneta je u oktobru, kada je novčana kazna u iznosu od 100 000 dinara preinačena je u kaznu zatvora od 60 dana, a pored toga određen je i popis, procena i prodaja pokretne imovine na adresi prebivališta kako bi se odplatila izrečena kazna¹⁴⁴.

Jedan od istaknutijih članova inicijative „Ne da(vi)mo Beograd“, Dobrica Veselinović, dobio je poziv na izdržavanje kazne zatvora 5. septembra 2019. godine u trajanju od 20 dana na osnovu presude prekrašajnog suda zbog organizovanja protesta nakon rušenja objekata u Savamali, iako je prethodno platio novčanu kaznu koja mu je tom presudom izrečena¹⁴⁵.

¹⁴⁰ <http://rs.n1info.com/Vesti/a541341/Gradjani-i-pristalice-1-od-5-miliona-ispred-RTS-zbog-Vucica.html>

¹⁴¹ <http://rs.n1info.com/Vesti/a541593/Protest-i-Vucicevo-gostovanje-na-RTS-ko-je-kome-ogranicavao-kretanje.html>

¹⁴² <http://rs.n1info.com/Vesti/a497379/Aktivista-Ne-davimo-Beograd-pozvan-na-odsluzenje-zatvorske-kazne.html>

¹⁴³ *Ibid.*

¹⁴⁴ <https://nedavimobeograd.rs/nova-presuda-ndm-bgd/>

¹⁴⁵ <http://rs.n1info.com/Vesti/a523337/Dobrica-Veselinovic-dobio-poziv-za-zatvor-iako-je-platio-kaznu.html>

Aktivista Lokalnog fronta iz Kraljeva, Branislav Seničić priveden je na osnovu poternice koja je protiv njega raspisana povodom neplaćanja prekrašajne kazne zbog navodnog uništavanja bilborda tokom predsedničke kampanje 2017. godine¹⁴⁶. Seničić je osuđen zato što je na nelegalan bilbord sa likom tadašnjeg premijera i kandidata za predsednika Aleksandra Vučića prosuo crnu farbu. Priveden je tokom obavljanja administrativnih obaveza u prisustvu većeg broja građana¹⁴⁷.

Aktivista Lokalnog fronta, Vladan Slavković, privredan je na informativni razgovor 20. novembra 2019. godine zbog tvita koji je protumačen kao pretnja Predsedniku Republike, iako je iz sadržine jasno da je u pitanju ironično poigravanje sa rečima samog Predsednika¹⁴⁸. Protiv aktiviste nisu preduzete dalje pravne akcije.

Tokom tri dana održavanja tribine Zona novog optimizma u Šapcu, od 27. do 30. jula 2019. godine grupa mladića pokušavala je da je prekine. Prvi dan pred početak manifestacije, okupljeni mladići su dobacivali i vređali učesnike tribine, ali većih incidenata nije bilo. Početak tribine kasnio je pola sata. Isti slučaj je ponovljen i naredna dva dana¹⁴⁹. Iako je televizija Šabac, koja je suorganizator petodnevne manifestacije, uputila dopis Policijskoj upravi u Šapcu sa pitanjima zašto ne reaguju i kako je moguće da neprijavljeni skup već treći dan ometa manifestaciju, odgovor nisu dobili¹⁵⁰.

Neposredno uoči održavanja „Parade ponosa”, 15. septembra 2019. godine, grupa nacionalista pokušala je da spreči održavanje skupa uključivanjem u kolonu u kojoj su se kretali učesnici Parade¹⁵¹. Okupljeni su nosili parole čija sadržina je bila usmerena protiv pripadnika LGBT zajednice, a tom prilikom je došlo i do sukoba sa pripadnicima Žandarmerije¹⁵². Sama manifestacija je protekla bez većih incidenata, uz vidljivo prisustvo velikog broja policajaca koji

¹⁴⁶ <https://twitter.com/PredragVostinic/status/1182612699869601793>

¹⁴⁷ *Ibid.*

¹⁴⁸ <http://rs.n1info.com/Vesti/a545607/Clan-Lokalnog-fronta-posle-kampanje-tabloida-i-saslan-zbog-tvita.html>

¹⁴⁹ <https://www.cenzolovka.rs/scena/grupa-mladica-nakratko-prekinula-tribinu-novog-optimizma-u-sapcu-video-foto/>

¹⁵⁰ <http://rs.n1info.com/Vesti/a503926/Treci-dan-prekinuta-tribina-Zona-novog-optimizma.html>

¹⁵¹ <https://www.blic.rs/vesti/beograd/pokusali-da-upadnu-na-prajd-cetvoro-ekstremista-privedeno-nakon-sto-su-se-sukobili-sa/9chmzxt>

¹⁵² *Ibid.*

su obezbeđivali skup. Organizatori su saopštili da su primili veliki broj pritužbi građana kojima su pripadnici policije onemogućili da učestvuju na Paradi kao i na neprimerene komentare kojima su bili izloženi od strane policajaca¹⁵³.

Aktivistkinja Milinka Nikolić više puta je ispitivana od strane policijskih službenika, a poslednje u nizu bilo je poligrafsko ispitivanje zbog „zapaljivog govora” održanog u septembru ispred zgrade Predsedništva u Beogradu na protestu protiv izgradnje mini hidroelektrana¹⁵⁴. Milinka, koja obavlja posao generalnog sekretara Saveza mesnih zajednica Stare planine, prvobitno je ispitivana u selu u kome živi, da bi nakon toga dobila poziv da se javi u policijsku stanicu u Pirotu. Na kraju, upućena je u policijsku stanicu u Nišu kako bi njen iskaz proverili na poligrafu¹⁵⁵.

Osim faktički, sloboda okupljanja ograničava se u pojedinim lokalnim samoupravama i formalno. To se radi donošenjem podzakonskih propisa kojima se propisuju nesrazmerne obaveze organizatora javnog okupljanja i time se sloboda okupljanja neopravdano ograničava. Tako grad Pančevo u svojoj odluci o određivanju prostora za javna okupljanja zahteva da organizator potpiše sporazum sa JKP Higijena i da uplati kauciju koju svojim aktom određuje upravo ovo javno preduzeće¹⁵⁶. Od te kaucije kasnije se naplaćuju troškovi nastali “vanrednim obavljanjem komunalnih usluga”¹⁵⁷.

¹⁵³ <http://rs.n1info.com/Vesti/a526275/Organizatori-Parade-ponosa-Gradjani-se-zale-da-nisu-mogli-da-udju-na-Prajd.html>

¹⁵⁴ <https://www.juznevesti.com/Hronika/Aktivistkinja-sa-Stare-planine-ispitivana-na-poligrafu.sr.html>

¹⁵⁵ *Ibid.*

¹⁵⁶ Odluka o određivanju prostora primerenih za određivanje javnih skupova na području grada Pančeva, Službeni list grada Pančeva, br. 24/2011 i 7/2016, član 2, stavovi 3 – 8.

¹⁵⁷ *Ibid.*, član 2, stav 2.

Zaključci

- Novi Zakon o slobodi okupljanja doneo je očekivane probleme na koje su organizacije civilnog društva upozoravale pre njegovog usvajanja. Vlast selektivno primenjuje ionako loša zakonska rešenja i koristi policijsku i pravosudnu silu kako bi ograničila slobodu okupljanja i zastrašila aktiviste građanskih i političkih pokreta.
- U toku 2019. bilo je primene fizičke sile prema građanima koji protestuje, ali je takođe bilo i angažovanja nepoznatih lica da se obračunavaju sa građanima, što je posebno opasno u političkim i društvenim okolnostima kakve su danas u Srbiji. Takođe su zabeleženi i slučajevi odmazde and aktivistima kroz prekšajno gonjenje, privođenje i druge oblike institucionalnog maltretiranja. Na ovaj način ozbiljno se ugrožava sloboda okupljanja kao jedno od najvažnijih ljudskih prava, ali se takođe i sprečava razvoj aktivizma, učešće građana u javnim poslovima i razvoj participativne demokratije.
- Poseban vid opstrukcije slobode okupljanja predstavljaju podzakonski akti opština i gradova kojima se administrativnim merama ograničava sloboda okupljanja.

2.1 PORESKI/FISKALNI TRETMAN OCD-A I NJIHOVIH DONATORA

Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja pripremio je i predstavilo Nacrt zakona o socijalnom preduzetništvu još u novembru 2018. godine. Ključni nedostatak Nacrta bio je u tome što on nije prepoznao udruženja kao vlasnike i osnivače socijalnih preduzeća. Pravni oblici u kojima socijalno preduzeće može da posluje mogu samo preduzeća i preduzetnici, što je posebno otežavajuća okolnost imajući u vidu da su udruženja najčešći osnivači socijalnih preduzeća. Nacrt je takođe predvidio finansijske podsticaje za registrovana socijalna preduzeća. Posle snažnog pritiska zainteresovanih OCD-a okupljenih od Koalicije za socijalno preduzetništvo, proces je zaustavljen intervencijom kabineta premijerke u martu 2019. Grupa OCD predvođena Kolacijom za razvoj solidarne ekonomije, Građanskim inicijativama i NALED-om uputila je tada MRZSP inicijativu za formiranje radne grupa za izradu ex-ante analize. Analiza je trebalo da prikaže trenutno stanje u sektoru i pravnom okviru i posluži kao osnov za izradu novog Nacrta zakona koji bi, sa propisima drugih resora (javne nabavke, privreda i dr.) stvorio podsticajan okvir za dalji razvoj solidarne ekonomije.

U oktobru 2019. godine [grupa OCD pripremila je Nacrt Zakona o socijalnom preduzetništvu](#) i dostavila ga nadležnim institucijama Republike Srbije na razmatranje. Nacrt zakona pruža izbalansirano rešenje koje na najbolji način zadovoljava interese svih strana: socijalnih preduzeća, civilnog društva, privrede i Vlade, a time i celokupnog društva. Usvajanjem ovakvog teksta zakona, država bi pokazala da prepoznaje značaj socijalnog preduzetništva i socijalne ekonomije za razvoj celokupnog društva. Predloženo rešenje „socijalno preduzeće” definiše kao poseban status pravnog lica, koji se stiče upisom u Registar, a ne kao posebnu pravnu formu kroz koju se obavlja delatnost. U tom smislu, takav status može steći svako pravno lice (udruženje, d.o.o., fondacija, i dr.) koje svoje „društveno odgovorno poslovanje” potvrdi kroz tri ograničenja koja mora uneti u svoje akte: - ograničenje raspolaganja profitom; - ograničenja prava osnivača

na imovinu - zaključana imovina; i - ograničenja u smislu omogućavanja participativnog upravljanja pravnim licem.

Međutim, kako MRZSP nije oglasalo ovim povodom niti nastavilo dijalog sa zainteresovanim OCD, u decembru 2019. godine Koalicija za razvoj solidarne ekonomije, Građanske inicijativa i NALED (uz podršku drugih predstavnika sektora socijalnog preduzetništva) uputili su inicijativu da se nacrt pripremljen od strane civilnog društva uputi u dalju proceduru sa ciljem usvajanja zakona o socijalnom preduzetništvu i programa za dalji razvoj ovog sektora koji svojim delovanjem najranjivije slojeve društva integriše u zajednicu i na tržište rada.

Nacrtom Zakona o računovodstvu bilo je predviđeno ukidanje posebnog kontnog okvira za neprofitne organizacije, što bi u značajnoj meri uticalo na podsticajno okruženje za razvoj civilnog društva. Na taj način bi se izjednačio položaj profitnih i neprofitnih pravnih lica bez uvažavanja objektivnih razlika u pogledu cilja osnivanja. Te razlike ogledaju se i u različitim propisima koji uređuju način njihovog osnivanja, finansiranja, strukturu prihoda i rashoda, poslovanje, statusne promene itd. Poseban kontni okvir za neprofitne organizacije, što uključuje i udruženja, na snazi je od 2014. godine što je rezultat snažne višegodišnje kampanje civilnog društva sa ciljem prepoznavanje specifičnosti i posebne prirode neprofitnih organizacija¹⁵⁸. Nakon brojnih aktivnosti usmerenih da se Vlada upozori na štetnost ovakve odluke, rešenje iz nacрта je izmenjeno i poseban kontni okvir za neprofitne organizacije ostao je i u novom Zakonu o računovodstvu iz 2019. godine¹⁵⁹.

Zaključci

- Imajući u vidu dosadašnju ulogu OCD u uspostavljanju I razvijanju socijalnog preduzetništva, neophodno je usvojiti politike i/ili zakon ali I konkretne mere za podsticaj razvoja socijalnog preduzetništva kao jednog od načina finansijske samostalnosti I održivosti udruženja, ali I jasnog rzzlikovanja od slinčnih koncepata (npr. socijalno

¹⁵⁸ Više o kampanji videti u publikaciji: Građanske inicijative, *Mogućnosti uvođenja posebnog računovodstva i finansijskog izveštavanja za nedobitne organizacije u Srbiji*, Beograd 2011.

¹⁵⁹ Zakon o računovodstvu, Službeni glasnik br. 73/2019, član 14.

preduzeće ne treba izjednačavati sa preduzećem za profesionalnu rehabilitaciju I zapošljavanje OSI, što je čest slučaj).

- Iako je pravni okvir za delovanje organizacija civilnog društva relativno povoljan (ili preciznije rečeno, iako nema značajnih podsticaja, nema ni ograničenja delovanja), s vremena na vreme javljaju se inicijative koje pokušavaju da suze prostor za delovanje civilnog društva ili da ukinu neko od već postojećih prava koje koriste organizacije civilnog društva. Ovakvi pokušaji sprečavaju se uglavnom organizovanim delovanjem domaćih organizacija i predstavnika međunarodnih institucija, ali samo njihovo postojanje je znak da vlast nije do kraja odustala od pravnog sužavanja prostora za delovanje organizacija civilnog društva.

2.2 PODRŠKA DRŽAVE

Vladina udruženja građana

Vladina udruženja građana u oblasti pravosuđa

Udruženje sudija i tužilaca (UST), poznato GONGO udruženje, osnovano je u septembru 2018. godine. Svojim aktivnostima i saopštenjima često u javnosti pokušava da diskredituje rad Udruženja tužilaca, renomirane strukovne organizacije. Na javnim raspravama vezanim za pitanja pravosuđa, predstavnici UST su često pozivani kako bi dali kredibilitet predlozima vlasti i kako bi vlast mogla da potvrdi kako su javne rasprave održane u transparentnom i konsultativnom procesu¹⁶⁰.

¹⁶⁰ Više o ovom GONGO udruženju u: Udruženja građana: Sužavanje prostora za delovanje 2014 – 2018, *op.cit.*, str. 49.

U sadejstvu sa ovom, i drugim GONGO udruženjima, deluju i pro-režimski tabloidi koji su cele 2019. godine objavljivali serije članaka o učešću pojedinih članova Udruženja tužilaca u radu Državnog veća tužilaca, opisujući ih kao izdajnike i članove mafije. Već u januaru 2019. godine UTS je podneo prijavu Agenciji za borbu protiv korupcije u kojoj je tražio da agencija oglasi sukobom interesa odlučivanje članova Državnog veća tužilaca koji su članovi Udruženja tužilaca o zamenici tužioca iz Paraćina koja je takođe članica Udruženja tužilaca¹⁶¹. Na ovaj način drastično bi se ograničila sloboda udruživanja pošto bi sama pripadnost istom udruženju predstavljala smetnju za odlučivanje. Kod strukovnih udruženja, kakvo je udruženje tužilaca, ovakva odluka bila bi potpuno besmislena i nesprovodiva, tj. vodila bi ka gašenju samih udruženja. I pored ocene stručne javnosti da se radi o nedopustivom i pravno besmislenom zahtevu, UST je ponovo podneo prijavu u avgustu 2019. protiv istih članova Državnog veća tužilaca¹⁶². Odsustvo reakcije Agencije za borbu protiv korupcije na ove prijave dodatno ostavlja utisak da se radi o političkom pritisku na tužioce.

U julu 2019. godine UST se oglosio povodom Zakona o finansiranju nevladinih organizacija i iznelo stav da je takav zakon Srbiji neophodan, što je odmah preneto u režimskim medijima¹⁶³. „Ono što je posebno simptomatično u okviru pravosudnog sistema Republike Srbije, jeste to da se napravio jedan kružok NGO, odnosno vrlo mali broj nevladinih organizacija koje gotovo da imaju monopol nad svim projektima koji se sprovode u pravosuđu Republike Srbije i ako su mnoge od tih nevladinih organizacija po svojoj strukturi takve da zapravo nemaju pojedince koji su na bilo koji način dublje involvirani u rad pravosudnog sistema, odnosno plasiranje nekih ideja koje dolaze iz dela nevladinog sektora, jasno ukazuju na to da oni zapravo i nemaju bilo kakvog iskustva u vezi sa time na koji način pravosuđe funkcioniše”, navedeno je u njihovom saopštenju¹⁶⁴.

¹⁶¹ <https://www.republika.rs/vesti/drustvo/113269/udruzenje-sudija-tuzilaca-trazi-reakcije-agencije-borbu-protiv-korupcije-istraziti-sukob-interesa-drzavnom-vecu-tuzilaca>

¹⁶² <https://informer.rs/vesti/drustvo/456186/udruzenja-sudija-tuzilaca-srbije-nova-prijava-sukob-interesa-drzavnom-vecu-tuzilaca>

¹⁶³ <https://www.alo.rs/vesti/drustvo/da-li-je-srbiji-potreban-zakon-o-finansiranju-nevladinih-organizacija/242228/vest?fbclid=IwAR2zIem5hIHsKF2g1-KeuNaehOYX1rns5xmUh2VAXrQDtnPf9t0AUgsd4vc>

¹⁶⁴ *Ibid.*

Mario Spasić, generalni sekretar Saveta za praćenje, ljudska prava i borbu protiv korupcije – Transparentnost, poznatog GONGO udruženja, podneo je u avgustu 2019. godine tužbu protiv Gorana Ilića, zamenika javnog tužioca zbog njegovog tvita¹⁶⁵. Tvit je deo Ilićevog članka objavljenog u *Danasu* pod nazivom „Zašto bi tužilaštvo trebalo da budu nezavisno”¹⁶⁶. Spasić je izjavio da je Ilićev tvit dokaz njegove političke ostrašćenosti i da je Ilić protiv trenutne vlasti u Srbiji. Do kulminacije kampanje protiv tužilaca dolazi u septembru kada tabloidi objavljuju da je tužilac Stanislav Dukić slavio rođendan u Novom Pazaru sa kriminalcima, na proslavi na kojoj je bio i Goran Ilić.¹⁶⁷

Nakon ovih napada, etički odbor državnog veća tužilaca pokrenuo je disciplinski postupak protiv Gorana Ilića, zamenika Republičkog javnog tužioca i zamenika predsednika Veća državnih tužilaca i još troje članova Veća na osnovu tekstova u tabloidima koji ih optužuju za druženje sa pripadnicima kriminalnih organizacija¹⁶⁸. Pokretanje postupka praćeno je slavodobitnom kampanjom provladinih tabloida i GONGO organizacija¹⁶⁹. Sa druge strane, sudija Miodrag Majić i predsednica udruženja sudija, Dragan Boljević, izrazili su bojazan da je u pitanju progon neposlušnih tužilaca, na šta ukazuje i neuobičajeno brza reakcija tužilaštva¹⁷⁰.

19 organizacija civilnog društva uputilo je javno upozorenje Državnom veću tužilaca, Republičkom javnom tužiocu i Visokom savetu sudstva da zaustave porobljavanje države u pravosuđu¹⁷¹. Povod za reakciju predstavljalo je upravo pokretanje disciplinskog postupka od strane Republičkog javnog tužioca protiv članova Državnog veća tužilaca na osnovu medijskih natpisa i optužbi objavljenih u provladinim tabloidima. Ne sporeći potrebu za hitnim ispitivanjem svih sumnji u nepristranost obavljanja funkcije od strane pojedinih članova, OCD

¹⁶⁵ <http://rs.n1info.com/Vesti/a507300/Prijave-protiv-tuzioca-zbog-tvita-U-ovoj-zemlji-je-sve-okrenuto-naglavacke.html>

¹⁶⁶ <https://www.danas.rs/dijalog/licni-stavovi/zasto-bi-tuzilastvo-trebalo-da-bude-nezavisno/>

¹⁶⁷ <https://www.republika.rs/vesti/tema-dana/155518/strasen-skandal-potresa-srbiju-tuzioci-slavili-rodjendan-narko-dilerima>

¹⁶⁸ <https://www.danas.rs/drustvo/tuzioci-negirali-da-su-bili-sa-kriminalcima-na-proslavi/>

¹⁶⁹ <https://www.republika.rs/hronika/hronika/156261/pobeda-srpskog-telegrafa-republike-pokrenut-postupak-protiv-prljavih-tuzilaca>; <https://www.republika.rs/vesti/srbija/156405/ust-pozdravljamo-hitnu-reakciju-zagorke-dolovac-povodom-afere-pazar>

¹⁷⁰ <http://rs.n1info.com/Vesti/a525393/Majic-Ozbiljnije-afere-od-ove-sa-Ilicem-nisu-probudile-republicku-tuziteljku.html>

¹⁷¹ <https://www.gradjanske.org/saopstenje-zaustavite-zarobljavanje-drzave-u-pravosudju/>

ukazuju na problem vođenja istrage putem i na osnovu medijskih navoda kao i na izmeštanje postupaka iz institucija čime se narušava i ugled tih institucija, kao i da je indikativno da se na meti napada redovno nalaze oni članovi koji javno upute kritiku na račun stanja u pravosuđu, kao što je to slučaj sa zamenikom Republičkog javnog tužioca Goranom Ilićem¹⁷².

UST podnelo je u oktobru zahtev za izuzeće člana Državnog veća tužilaca Stanislava Dukića prilikom glasanja o izboru zamenika tužilaca, navodno zbog njegovih izjava u javnosti kojima je osporio legitimitet i reprezentativnost UST¹⁷³. Pored Dukića, UST je zatražilo izuzeće još četiri člana Državnog veća tužilaca: Radovana Lazića, Sandre Kulezić, Svetlane Nenadić i Gorana Ilića.

Ostala vladina udruženja građana

Nakon pojavljivanja Sonje Stojanović Gajić, direktorke Beogradskog centra za bezbednosnu politiku, u televizijskoj emisiji u kojoj je izjavila da je najava štrajka glađu ministra odbrane Aleksandra Vulina još jedan rijaliti koji ima za cilj da odvrati građane od razmišljanja o aktuelnim temama i problemima¹⁷⁴, GONGO pod nazivom Nacionalna avangarda objavio je video kritikujući rad BCBP-a i lično direktorku ove organizacije¹⁷⁵. BCBP je redovno na meti organizacija i medija pod kontrolom vlasti zbog izveštaja u kojima opisuju Srbiju kao zarobljenu državu i pozivaju na uvođenje *Pribe* mehanizma u Srbiji kao pomoć u borbi protiv zarobljene države¹⁷⁶.

GONGO organizacija Nacionalna avangarda nastavila je kampanju blaćenja Beogradskog centra za bezbednosnu politiku objavivši još jedan video 5. juna u kome napadaju rad ove organizacije, manipulišući činjenicama i poričući tvrdnje organizacija civilnog društva da je Srbija zarobljena država¹⁷⁷. U snimku se relativizuje termin GONGO i odbijaju se optužbe da su upravo oni jedan od klasičnih primera ovakvog organizavanja.

¹⁷² *Ibid.*

¹⁷³ <https://www.ust.rs/saopstenja-za-javnost-19-19.html>

¹⁷⁴ <https://rs.n1info.com/Vesti/a475538/Stojanovic-Gajic-Najava-Vulinovog-strajka-gladju-jos-jedan-rijaliti.html>

¹⁷⁵ <https://www.facebook.com/watch/?v=273290686912013>

¹⁷⁶ <http://www.bezbednost.org/Sve-publikacije/6962/Svim-zemljama-Zapadnog-Balkana-je-potreban.shtml>

¹⁷⁷ https://www.nacionalnaavangarda.rs/2019/06/05/zarobljeno-civilno-drustvo-o-zarobljavanju-drzave/?fbclid=IwAR3CAnkMONwAF3Evqq-h6ZQjSnEmGUY6qjkyLr-w-5Ak_AtzuTeDQqw-vEs

S druge strane, GONGO-vi koji su bliski sektoru bezbednosti rade na promociji nacionalističkih i desničarskih grupa. Centar za bezbednost, istrage i odbranu predložio je u maju 2019. da se uspostave građanske patrole za borbi protiv maloletničke delikvencije i trgovaca narkoticima¹⁷⁸.

Lav Pajkić, voditelj satirične emisije na TV PINK, poznate po napadima na opoziciju, osnovao je svoju omladinsku organizaciju - Stub¹⁷⁹. Ova organizacija je u junu 2019. godine potpisala memorandum o saradnji sa još dve poznate organizacije GONGO-a, čime je stvorena provladina „krovna organizacija mladih“ koja podržava Aleksandra Vučića i „želi da spreči odliv mozgova“¹⁸⁰. Krovna organizacija mladih Srbije već postoji i prepoznata je u institucionalnom okviru i omladinskim politikama¹⁸¹.

Podršku protestantima pružila je ekipa provladinog tabloida *Informer* koja se pojavila ispred Kuće ljudskih prava, iako im je rečeno da na konferenciju nisu dobrodošli zbog njihove redovne prakse kršenja novinarskog kodeksa. Policija nije reagovala na ponašanje ljudi koji su pokušali da prekinu tribinu¹⁸².

Medijski portal KRIK pisao je o radu GONGO udruženja Centar za istraživanje korupcije (CIK), čija je prevashodna uloga odbrana ministarstva unutrašnjih poslova i diskreditacija organizacija i pojedinaca koji se kritički izražavaju o radu ministra i potpredsednika Vlade Nebojše Stefanovića. Novinari KRIK-a došli su do podatka da je osnivač CIK-a blizak saradnik ministra Stefanović, biznismen Aleksandar Papić¹⁸³. Na meti CIK-a je između ostalih bio i direktor Beogradskog centra za bezbednosnu politiku nakon objavljivanja tekstova o nezadovoljstvu pripadnika policije materijalnim statusom kao i o sumnjivim javnim nabavkama u okviru tog ministarstva, ali i Veljko Mijailović, predsednik Policijskog sindikata Srbije¹⁸⁴. Tokom 2018.

¹⁷⁸ <http://www.politika.rs/sr/clanak/428804/Gradanske-patrole-protiv-kriminala-mladih>

¹⁷⁹ <https://pink.rs/dru%C5%A1tvo/138214/mladi-se-ujedinili-potpisan-memorandum-tri-organizacije-cilj-je-podrska-aleksandru-vucicu-da-se-zaustavi-odliv-mozgova>

¹⁸⁰ *Ibid.*

¹⁸¹ <https://koms.rs/o-nama/>

¹⁸² *Ibid.*

¹⁸³ <https://www.raskrikavanje.rs/page.php?id=509>

¹⁸⁴ <https://www.facebook.com/CikOfficial/>

godine učestvovali su u praćenu lokalnih izbora, a posebnu pažnju posvetili su istraživanju imovine opozicionih političara¹⁸⁵. Novinari KRIK-a pokušali su da pronađu urednike CIK-a na adresi na kojoj je to udruženje registrovano, ali su ustanovili da je reč o privatnom stanu koji nema nikakve veze sa pomenutim udruženjem.

Organizacija Balternativa Srbija pokrenula je online peticiju za uvođenje novog zakona o nevladinim organizacijama u Srbiji, sličnog onome u Rusiji, pod nazivom: “Peticija za zakonsko regulisanje NVO koji se ponašaju kao strani agenti”¹⁸⁶. Građanske inicijative su javno tražile od online platforme *Change.org* da ukine peticiju jer krši međunarodno pravo, domaće zakone i promoviše govor mržnje¹⁸⁷.

U tabloidu *Informer*, objavljene su reakcije predstavnika GONGO organizacije Savet za monitoring, ljudska prava i borbu protiv korupcije Transparentnost na izveštaj Evropske komisije o napretku Srbije u procesu EU integracija. Oni navode da su taj izveštaj napisali politički protivnici Aleksandra Vučića, Srpske napredne stranke i članova koalicije okupljene oko parlamentarne većine, što je udarac kredibilitetu institucija EU¹⁸⁸.

Zaključci

- I tokom 2019. godine nastavljeno je korišćenje vladinih udruženja građana (GONGO). Posebno je aktivno bilo Udruženje sudija i tužilaca, osnovano sa namerom da parira legitimnim strukovnim udruženjima i da pruža podršku vlastima u pokušaju smanjenja sudske nezavisnosti. U toku 2019. godine ovo GONGO udruženje vodilo je konstantnu kampanju protiv tužilaca – članova Državnog veća tužilaca, koji nisu pod kontrolom vlasti. Republički javni tužilac, Zagorka Dolovac, pružila je praktičnu pomoć UST-u

¹⁸⁵ Više o ovoj organizaciji u: Udruženja građana: Sužavanje prostora za delovanje 2014 – 2018, *op.cit.*, str. 55.

¹⁸⁶ https://www.change.org/p/peticija-za-dono%C5%A1enje-zakona-o-zabrani-rada-nevladinim-organizacijama-koje-predstavljaju-rizik-po-nacionalnu-bezbednost-republike-srbije-i-zabrani-politi%C4%8Dkog-uticaja-preko-nvo-koje-se-pona%C5%A1aju-kao-strani-agenti?use_react=false

¹⁸⁷ <https://www.gradjanske.org/tri-slobode-pod-lupom/>

¹⁸⁸ <https://informer.rs/vesti/politika/439232/transparentnost-kritike-izvestaju-napretku-srbije-pausalne-bez-dokaza-ocigledno-politicke>

pokrenuvši disciplinski postupak protiv svojih kolega na osnovu hajke GONGO-a i provladinih tabloida.

- I u drugim oblastima nastavljeno je delovanje GONGO udruženja. Oni su podržavali postupke vlasti, ali i napadali organizacije civilnog društva, snimajući spotove, vodeći kampanje na društvenim mrežama i široko koristeći medijski prostor koji im stoji na raspolaganju u svim provladinim medijima. U gotovo svim slučajevima kampanja protiv organizacija civilnog društva ili građanskih pokreta, učesće su uzela i GONGO udruženja priključujući se kampanjama.

2.3 LJUDSKI RESURSI

Tokom 2019. godine nisu otklonjene prepreke u oblasti volontiranja, iako postoji najave da će se raditi na novom zakonu o volontiranju. Još od usvajanja zakona, 2010. godine, brojne organizacije civilnog društva upozoravale su na problematične odredbe, tretiranje volontiranja kao besplatnog rada umesto društvene vrednosti, prenormiranosti predloženih rešenja, mogućnost zloupotreba od strane poslodavaca i slično¹⁸⁹. I Evropska komisija u svojim izveštajima o napretku ističe da zakonodavstvo o volontiranju nije usaglašeno sa najboljim evropskim praksama u ovoj oblasti¹⁹⁰.

Većina organizacija civilnog društva koje su inicirale usvajanje Zakona o volontiranju (2010) se duže od 9 godina zalaže za njegovu izmenu ili usvajanje novog. Građanske inicijative su, kao i više drugih organizacija civilnog društva, od usvajanja i početka primene zakona, iskazivale svoje nezadovoljstvo ne samo konkretnim rešenjima, već i konceptom od koga je zakonodavac pošao, tretirajući volontiranje ne kao društvenu vrednost, već kao besplatan rad, uz dodatno prenormiranje, koje je volontiranje svelo na administrativni proces. Potreba za intervencijama u zakonskom okviru u cilju promocije volontiranja prepoznata je u Nacrtu Prve nacionalne Strategije stvaranja podsticajnog okruženja za razvoj civilnog društva¹¹¹, izrađenom od strane

¹⁸⁹ Detaljnije o volontiranju u analizi: Građanske inicijative, *U susret novom Zakonu o volontiranju*, Beograd 2019, <https://www.gradjanske.org/wp-content/uploads/2019/12/U-SUSRET-NOVOM-ZAKONU-O-VOLONTIRANJU.pdf>

¹⁹⁰ *Ibid.*

Kancelarije Vlade Republike Srbije za saradnju sa civilnim društvom. Međutim, kako ovaj dokument nikada nije usvojen, pomak ka unapređenju položaja volontera i vrednovanja njihovog angažmana nije učinjen. Određeni pomak desio se 2015. godine kada je na inicijativu tadašnjeg državnog sekretara za omladinu, Nenada Borovčanina, Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja pristalo da formira radnu grupu čiji mandat je trebalo da bude analiza efekata primene zakona do tog trenutku. U radnoj grupi su se nalazili predstavnici civilnog društva, pretežno iz omladinskog sektora. I pored velikog entuzijazma civilnog sektora, radna grupa je održala samo dva sastanka, bez konkretnog rezultata. U cilju iniciranja dijaloga sa Ministarstvom i daljeg rada na izmenama Zakona, Građanske inicijative su tokom 2017, zajedno sa Kancelarijom sprovele konsultativni proces sa zainteresovanim OCD. Međutim, nadležno ministarstvo nije se oglasilo povodom Analize koja je, kao rezultat ovog procesa upućena. Do ponovne aktuelizacije ove teme došlo je tokom 2019. godine, na sastanku Predsednice Vlade Republike Srbije, Ane Brnabić, i Ministra za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, Zorana Đorđevića, sa predstavnicima OCD povodom Nacrta Zakona o socijalnom preduzetništvu, a na inicijativu programske direktorke Građanskih inicijativa, Bojane Selaković. Iako je nadležno ministarstvo u saradnji sa Kancelarijom, u oktobru započelo određene aktivnosti u cilju formiranja nove radne grupe za analizu efekata primene postojećeg zakona, do kraja 2019. godine radna grupa nije održala ni jedan sastanak, niti je poznato ko će sve biti u njenom sastavu.

I u oblasti obrazovanja za demokratsko građanstvo i ljudska prava situacija ostaje nepromenjena. Umesto kroz celokupno školovanje, ovaj važan vid obrazovanja smešten je u jedan izborni predmet i veštački je suprotstavljen verskoj nastavi, a postoje i inicijative da se ukine¹⁹¹.

Prema rezultatima istraživanja koje je sprovedeno 2018. godine o efektima nastave građanskog vaspitanja u srednjim školama, najveći broj učenika nije upućen u politička zbivanja i važnost društvenog angažmana. Većina njih ne koristi mehanizme predstavničkog sistema i ne učestvuje u humanitarnim aktivnostima (ukoliko nisu usmerene na krug najbližih ljudi). Uprkos tome, oni učenici koji su odgovorili da su dosta naučili na časovima imaju bolje postignuće na testu znanja, više su informisani o političkim zbivanjima u zemlji, češće koriste različite izvore informacija,

¹⁹¹ Videti više u: Udruženja građana: sužavanje prostora za civilno društvo, *op.cit.*, str. 82.

više učestvuju u volonterskim aktivnostima i donošenju odluka u porodici i školi i veruju da će glasati na izborima. Ovi podaci ukazuju na postojanje veze i uticaja nastave građanskog vaspitanja na usvajanje demokratskih vrednosti. Zbog značaja tema koje se u okviru ovog predmeta izučavaju, neophodno je da građansko obrazovanje postane obavezan deo obrazovnog sistema.¹⁹²

Zaključci nedavno sprovedenog istraživanja o participaciji učenika u srednjim školama, ukazuju na vrlo nizak nivo učeničke participacije. Učenici su uglavnom neinformisani kada je reč o njihovim mogućnostima i pravima u vezi sa učešćem u procesima donošenja odluka u školi. Većina učenika ne zna i ne koristi svoja prava kada je reč o formulisanju predloga i davanju mišljenja organima škole oko stvari koje ih se tiču. Zaposleni u školi (profesori, stručni saradnici, direktori...) ne vide svoju ulogu u podsticanju i promovisanju participacije, već najčešće samo deklarativno podržavaju rad učeničkih parlamenata i druge oblike participacije učenika u životu škole i lokalne zajednice, iz pasivne uloge, ne prepoznajući da treba da doprinesu na jedan aktivniji način. Škole ne uviđaju potencijal nastave građanskog vaspitanja u razvijanju učeničke participacije, iako podsticanje participacije i aktivizma kod učenika čini važan deo kurikuluma. Ovaj predmet se uglavnom dodeljuje profesorima kojima nedostaje fond časova i koji nisu prošli kroz odgovarajuće obuke i ne poseduju zadovoljavajuće kompetencije za realizaciju programa. Potrebno je da se učenici informišu i edukuju o svim segmentima školskog života koji se njih tiču, o aktivnostima pomoću kojih mogu da utiču na donošenje odluka u okviru tih segmenata, i o mehanizmima koji su im na raspolaganju. Sa strane škole i zaposlenih, mora postojati odgovornost i povratna informacija. Zaposleni u školi treba da obezbede sprovođenje i koordinaciju informisanja i edukacije i da znaju kako da upravljaju učeničkim mišljenjima, predlozima i mogućnostima za ostvarljivost. Pored edukacije učenika, trebalo bi organizovati obuke i za zaposlene u školi, u cilju povećanja participacije učenika, jer ukoliko se radi isključivo sa mladima, neće biti dovoljno efekta. Nedostaje kontinuitet i programski pristup podsticaju participacije mladih. Relevantni akteri u obrazovnom sistemu, od direktora, profesora

¹⁹² <https://rc.gradjanske.org/wp-content/uploads/2019/09/Punoletstvo-i-zrelost-GV-compressed.pdf>

i stručnih saradnika, do predstavnika nadležnih institucija i donosioca odluka ne preduzimaju, u dovoljnoj meri, aktivnu ulogu u unapređivanju postojećih mehanizama učeničke participacije.¹⁹³

Zaključci

- Zakon o volontiranju sadrži brojne nedostatke koji ga čine nepodobnim za popravljavanje. Neophodno je doneti novi Zakon o volontiranja čije polazne osnove i rešenja moraju biti usklađeni sa najboljim evropskim praksama i sa predlozima organizacija civilnog društva koje se godinama oslanjaju upravo na volontere i imaju ogromno iskustvo u ovoj oblasti.
- Obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava, garantovano međunarodnim konvencijama i brojnim dokumentima Saveta Evrope, nije adekvatno zastupljeno u Srbiji. Umesto kroz ceo sistem školovanja, ovo obrazovanje odvija se samo kroz jedan predmet koji je vezan sa verskom nastavom i pohađa ga manje od polovine učenika u Srbiji. Umesto reforme i uvođenja adekvatnog obrazovanja pominje se čak i ukidanje tog jednog predmeta.

¹⁹³ <https://www.gradjanske.org/wp-content/uploads/2020/01/fDemokratija-se-u-%C4%8Di-u-%C5%A1koli-analiza-final-1.pdf>

3.1 OKVIR PRAKSE ZA SARADNJU

Vladina kancelarija za saradnju sa civilnim društvom (KSCD), kao institucionalni mehanizam za podršku razvoju dijaloga između Vlade Srbije i OCD-a, prepoznata je u okviru državne uprave kao savetodavno telo kada je reč o učešću organizacija civilnog društva u procesu donošenja propisa. Sve veći broj državnih organa obraća se Kancelariji radi podrške u sprovođenju konsultativnih procesa, javnih rasprava i drugih vidova saradnje sa OCD, umesto da samostalno pozivaju predstavnike OCD-a da učestvuju u aktivnostima koje organizuju i tako ostave direktnu saradnju. Ovakav stav Kancelarije ukazuje na slabljenje uticaja ove institucije na donošenje političkih odluka. Zapravo, rad od KSCD od 2016. godine karakteriše pre svega podrška drugim institucijama u sprovođenju njihovih redovnih zadataka (prosleđivanje informacija o javnim raspravama, suorganizacija itd.) i nedostatak rezultata u temeljnom poboljšanju okruženja za razvoj civilnog društva. Početkom 2019. godine Kancelarija se, posle duže vremena, oglasila povodom napada na OCD, osudila [pretnje smrću](#) koje su upućene pojedinim organizacijama civilnog društva i pozvala nadležne organe da hitno reaguju i sankcionišu takvo postupanje.

Zaključci

- I u 2019. godine nastavljeno je marginalizovanje Kancelarije za saradnju sa civilnim društvom. Kancelarija je imala nekoliko inicijativa, pre svega aktivnost vezanu za uspostavljanje Saveta za saradnju sa civilnim društvom. Direktor Kancelarije još uvek je u statusu vršioca dužnosti. Predlog Nacionalne strategije za podsticajno okruženje za razvoj civilnog društva u Srbiji nikada nije usvojen od strane Vlade, a pošto je napravljen za period od 2015 – 2019. godine više ga nema ni svrhe usvajati. Na ovaj način Vlada

Srbije pokazala je teško shvatljivu (u najboljem slučaju) ravnodušnost prema civilnom društvu u Srbiji, čak i na nivou pravno neobavezujućeg, programskog dokumenta poput strategije.

3.2 UČEŠĆE U PROCESIMA DONOŠENJA POLITIKA I ODLUKA

Ministarstvo za državnu upravu i lokalnu samoupravu predstavilo je Nacrt zakona o referendumu i narodnoj inicijativi čijim usvajanjem treba da bude zamenjen istoimeni zakon iz 1994. godine¹⁹⁴. Pored pozitivnih pomaka u određenim oblastima, Nacrt zakona sadrži pojedine odredbe čija primena bi mogla da dovede do obesmišljavanja i ograničavanja sloboda građana, pre svega uvođenjem obaveze plaćanja taksi za overu prikupljenih potpisa, izostavljanjem preciznog definisanja prava učešća predstavnika inicijativnog odbora u svim fazama odlučivanja o narodnoj inicijativi kao i neefikasnom i nejasno definisanom sudskom zaštitom¹⁹⁵.

Javna slušanja pred nadležnim skupštinskom odborima, mehanizam koji bi trebalo da omogući civilnom društvu aktivnije učešće u procesu donošenja odluka, još uvek su vrlo retka. Po podacima Otvorenog parlamenta, samo 6 javnih slušanja održano je u toku 2019¹⁹⁶.

Javne rasprave su i dalje opterećene brojnim nedostacima i vrlo često se svode na simulaciju demokratskih procedura u čemu veliku ulogu igraju GONGO organizacije. U Vladi Republike Srbije u junu 2019. godine je održan sastanak sa nevladinim organizacijama o izmenama i dopunama Zakona o finansijskoj podršci porodici sa decom, na koji prvobitno nije bilo pozvano udruženje „Mame su zakon”, koje je najviše kritikovalo zakon. Umesto toga, pozvane su organizacije koje se nikada nisu bavile ovim zakonom. Tek nakon što je ovo udruženje intervenisalo na društvenim mrežama, primili su poziv na sastanak, samo dan ranije¹⁹⁷. Inače, ovaj zakon donet je 2018. godine bez ikakve javne rasprave i izazvao je talase protesta

¹⁹⁴ <http://mduls.gov.rs/javne-rasprave-i-konsultacije/javna-rasprava-o-nacrtu-zakona-o-referendumu-i-narodnoj-inicijativi/?script=lat>

¹⁹⁵ <https://www.gradjanske.org/komentari-gradjanskih-inicijativa-na-nacrt-zakona-o-referendumu-i-narodnoj-inicijativi/>

¹⁹⁶ <https://otvoreniiparlament.rs/statistika/javna-slusanja>

¹⁹⁷ <https://twitter.com/ZakonSu/status/1135498074019770373>

organizacija civilnog društva i udruženja građana poput gore pomenutog. Iako je nekoliko puta najavljeno da će se zakon menjati, u toku 2019. godine nije bilo nikakvih rezultata, niti su predstavnici vlade objasnili zašto krše sopstvena obećanja¹⁹⁸.

Upravni sud odbacio je tužbu koju su organizacije civilnog društva podnele zbog nepoštovanja procedura prilikom izbora člana Regulatornog tela za elektronske medije 2016. godine. Udruženja građana čiji su ciljevi ostvarivanje slobode izražavanja i zaštita dece su se u tom procesu nalazili u ulozi ovlašćenog predlagачa kandidata o čijem izboru odlučuje Narodna skupština. Iako su OCD predložile, a nadležni skupštinski odbor utvrdio dva predloga, Milana Antonijevića i Snežanu Stojanović Plavšić, poslanici vladajuće većine su se odlučili za opstrukciju procesa glasanja zbog čega nijedan od predloženih kandidata nije izabran. Na taj način iskorišćena je pravna praznina u pogledu pitanja konsekvenci u slučaju neizglasavanja nijednog od predloga, čime su relevantne organizacije civilnog društva izopštene iz procesa formiranja sastava tog tela, a na upražnjeno mesto je kasnije izabran Radoje Kujović. Smatrajući da poseduju legitimni pravni interes, organizacije civilnog društva koje su učestovale u predlaganju pomenutih kandidata podneli su tužbu Upravnom sudu zahtevajući poništaj akta Narodne skupštine kojim se konstatuje da nijedan od članova nije izabran. Međutim, Upravnom sudu je trebalo tri godine da donese rešenje kojim se tužba odbacuje kao nadopuštena, uz obrazloženje da akt koji se tužbom napada ne spada u akte o kojima se odlučuje u upravnom sporu. Dužina vremena koje je proteklo od ulaganja žalbe do njenog odbacivanja ukazuje da se radi o sistemskom problemu u čijem jezgru je nepostojanje volje za njegovim prevazilaženjem. Sastav i način rada REM-a su bili važna tema brojnih rasprava koje se tiču funkcionisanja demokratskih procedura i institucija u Srbiji, kao i jedna od najvažnijih tema u dijalogu o izbornim uslovima. Međutim, izostajala je politička volja da se status quo promeni i da to telo počne da obavlja svoju funkciju u skladu sa zakonom i najboljom praksom. O tome svedoči i činjenica da je REM godinama funkcionisao u sastavu koji je na ivici kvoruma, odnosno da je od predviđenih devet do decembra 2019. godine bilo izabrano svega šest članova Saveta, čime je

¹⁹⁸<https://mamesuzakon.org>

legitimitet tog tela dodatno umanjen¹⁹⁹.

Izmene Krivičnog zakonika koje su usvojene u maju 2019. izazvale su veliku polemiku, ali i pokazale odnos Vlade prema institutu javne rasprave. Ovim izmenama uvedena je u zakonodavstvo kazna doživotnog zatvora bez prava uslovnog otpusta za najteža krivična dela poput teškog ubistva, silovanja, obljube nad decom i slično²⁰⁰. Izmene su usvojene za inicijativu Fondacije Tijana Jurić koja je prikupila oko 160.000 potpisa. S obzirom na činjenicu da je gotovo celokupna stručna javnost ustala protiv najavljenih rešenja, pozivajući se na evropske i druge međunarodne standarde zaštite ljudskih prava, pitanje je dobilo ogroman društveni značaj i otvorilo oštre polemike na društvenim mrežama i u retkim slobodnim medijima²⁰¹. Ipak, Vlada je ocenila da ovakvo rešenje treba usvojiti bez ikakve javne rasprave. Ministarka pravde, Nela Kuburović, izjavila je da neće biti javne rasprave, jer je inicijativu potpisalo više od 160.000 građana i dodala: „imali smo veću većinu nego što je potrebna za izmenu Ustava”²⁰².

Beogradski centar za ljudska prava, pokrenuo je peticiju u maju 2019. kako bi se bar izbrisala zabrana uslovnog otpusta za osuđene na doživotnu kaznu zatvora²⁰³. Peticiju je potpisalo nekoliko desetina najjementnijih sudija, tužilaca, advokata, profesora pravnih fakulteta i organizacija za zaštitu ljudskih prava. I u ovoj peticiji izražava se nezadovoljstvo što nije predviđena javna rasprava o ovako osetljivom društvenom pitanju²⁰⁴.

Javnim priznanjem ministarke Kuburović da određeni broj potpisa briše zakonsku obavezu održavanja javne rasprave, praktično je uvedena neformalna dozvola vlastima da krše zakon i proceduru, pri tom se pozivajući na populizam. Ovakvo ponašanje predstavlja opasno urušavanje vladavine prava, utoliko opasnije što dolazi od ministarke pravde.

¹⁹⁹ <https://www.cenzolovka.rs/drzava-i-mediji/kako-ne-izabrati-clana-saveta-rem-a-godine-skandala-opstrukcija-i-sumova-u-komunikaciji/>

²⁰⁰ Krivični zakonik, Službeni glasnik RS br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019, članovi 44a i 46.

²⁰¹ <https://insajder.net/sr/sajt/vazno/14355/Zahtev-dela-struke-Ministarstvu-pravde-Izbrisati-iz-zakona-do%20C5%BEivotni-zatvor-bez-uslovnog-otpusta.htm>

²⁰² *Ibid.*

²⁰³ <http://www.bgcentar.org.rs/struka-protiv-kazne-doivotnog-zatvora-bez-prava-na-uslovni-otpust/>

²⁰⁴ Peticija je izazvala talas napada na organizacije civilnog društva, što je predstavljeno u poglavlju o slobodi udruživanja u ovom izveštaju.

Zaključci

- U toku 2019. godine opozicione stranke napustile su Skupštinu Srbije i time dovele do još veće krize legitimiteta odluka donesenih u ovom telu. I pre ovakvog postupka opozicije, parlament je radio na zvonce i služio kao automatizovana glasačka mašina Vlade, čime je drastično urušena podela vlasti u Srbiji. U takvoj situaciji organizacijama civilnog društva još je teže da učestvuju u procesima donošenja odluka i da utiču na donosioce. Institut javne rasprave i dalje je opterećen brojnim manjkavostima i služi kao formalno pokriće vlastima, pre svega pred međunarodnom zajednicom. Ministarka pravde je izjavila da neće biti javne rasprave, jer je predlog za pooštavanje krivičnog zakonodavstva potpisalo 160.000 ljudi. Na ovaj način je i formalno potvrđena faktička situacija u kojoj javne rasprave služe samo kao forma, a ponekada čak ni to.
- Novi predlog Zakona o referendumu i narodnoj inicijativi sadrži brojne opasnosti po učešće građana u procesima donošenja odluka. Ostaje da se vidi da li će Vlada ili bar Skupština reagovati na primedbe civilnog društva i umanjiti potencijalnu štetu koju ovaj zakon može da izazove.

3.3 SARADNJA U PRUŽANJU USLUGA

Besplatna pravna pomoć

Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći izazvao je oštre polemike između, sa jedne strane, predstavnika vlasti i dela advokata i, sa druge strane, predstavnika civilnog društva. Organizacije civilnog društva upozoravale su da će zakon dovesti do ograničenja rada udruženja građana i do otežanog pristupa pravdi žrtavama, posebno pripadnika marginalizovanih društvenih grupa. Umesto da usvoji brojne primedbe sa javne rasprave, vlast je odabrala solomonsko rešenje. Naime, tumačenjem zakona praktično je omogućeno da organizacije civilnog društva nastave da pružaju besplatnu pravnu pomoć, iako je to, uz vrlo restriktivne izuzetke, zakonom izričito zabranjeno. U javnom pozivu za upis u registar pružalaca pravne pomoći Ministarstvo pravde navodi da “udruženja mogu pružati besplatnu pravnu pomoć u okviru ciljeva zbog kojih su

osnovana tako što će po svom izboru angažovati advocate da u ime tih organizacija pružaju besplatnu pravnu pomoć”²⁰⁵. Međutim, Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći izričito navodi da udruženja mogu pružati pomoć samo u slučajevima predviđenim zakonima o azilu i zabrani diskriminacije²⁰⁶. Uprkos jasnoj zakonskoj normi, ministarstvo je u Registar upisalo i one organizacije koje očigledno ne pružaju pravnu pomoć na osnovu ova dva izuzetka predviđena zakonom²⁰⁷.

Ovakvo rešenje ministarstva nije zaustavilo sukob, pre svega, Advokatske komore Beograda i civilnog društva. Upravni odbor Advokatske komore Beograda odlučivao je o brisanju iz imenika advokata Blaža Nedića zbog navodnog sukoba interesa. Nedić obavlja funkcije Predsednika Nacionalnog udruženja medijatora Srbije i jednog od registrovanih zakonskih zastupnika Partnera za demokratske promene Srbija. U otvorenom pismu javnosti naglasio je da za takvu odluku ne postoji nikakav pravni osnov i da je to samo deo orkestrirane kampanje protiv njega i nevladinih organizacija²⁰⁸. Još uvek nije javno poznata odluka komore u slučaju Nedić.

I drugi advokati koji obavljaju funkcije u udruženjima građana dobili su slična pisma od Advokatske komore Beograda. Predsednica Komiteta pravnika za ljudska prava, Katarina Golubović, u martu 2019. godine je dopisom upozorena da ne može da zastupa ovo udruženje i da ostane u statusu advokata²⁰⁹. Suočen sa ovakvom pretnjom, Komitet pravnika za ljudska prava promenio je zastupnika u aprilu 2019. godine.²¹⁰

Četrnaest organizacija civilnog društva podnelo je pritužbu protiv Advokatske komore Beograda povodom njihove najave da će protiv advokata koji su se prijavili za pružanje besplatne pravne pomoći, a koji rade u organizacijama civilnog društva, biti predmet ocene nadležnih organa

²⁰⁵ <https://www.mpravde.gov.rs/vest/26213/poziv-za-upis-u-registar-pruzalaca-besplatne-pravne-pomoci-i-besplatne-pravne-podrske.php>

²⁰⁶ Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći, član 9, stav 2.

²⁰⁷ Registar pružalaca besplatne pravne pomoći dostupan je na: <https://www.mpravde.gov.rs/tekst/26370/spisak-registrovanih-pruzalaca-besplatne-pravne-pomoci-lokalne-samouprave-i-udruzenja.php>

²⁰⁸ <https://www.partners-serbia.org/saopstenje/>

²⁰⁹ Dopis Advokatske komore Beograda od 13. marta 2019, dostupan u arhivi GI.

²¹⁰

<http://pretraga2.apr.gov.rs/AssociationPublicWebSearch/Details/Details?beid=4227834&rnd=63B8A4EBD23996B7167340BEBE29AD391E8430FE>

Advokatske komore²¹¹. Na ovaj način pokušano je zastrašivanje onih advokata koji rade u civilnom sektoru i koji se optužuju za nelojalnu konkurenciju u odnosu na kolege. U pritužbi se navodi da je započet proces brisanja advokata koji su statutarni zastupnici NVO što predstavlja ograničavanje njihovog prava na rad u javnom interesu.

Zaključci

- Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći izazvao je brojne reakcije i doveo do žestokih polemika na javnoj sceni. Njegovo usvajanje brojne organizacije civilnog društva propratile su sa zebnjom. U zakonu su ostavljena rešenja koja se mogu tumačiti na različite načine, što pokazuje i praksa iz 2019. godine. Advokatska komora i organizacije civilnog društva očigledno veoma različito tumače ko sve može da pruža besplatnu pravnu pomoć. Advokatska komora Beograda vrlo je agresivna u svojim nastupima protiv organizacija civilnog društva i započela je veliki broj pravnih akcija da spreči svoje članove da učestvuju u radu udruženja građana, čime ozbiljno dovodi u opasnost ostvarivanje slobode udruživanja u Srbiji.
- Rešenje koje je odabralo Ministarstvo pravde, a koje se svodi na ekstenzivno tumačenje zakona kako bi se omogućilo da organizacije civilnog društva nastave da pružaju besplatnu pravnu pomoć, još je opasnije od dosledne primene lošeg zakona. Ovakvo rešenje održava pravnu nesigurnost, jer uvek može da se promeni tumačenje i da brojne organizacije podlegnu sankcijama zbog protivpravnog delovanja. Pored ovoga, Ministarstvo pravde promoviše voluntarizam u tumačenju pravnih normi i time direktno urušava vladavinu prava u Srbiji.

²¹¹ <https://akb.org.rs/wp-content/uploads/2019/12/Prituzbe-protiv-AKB.pdf>

KORIŠĆENA LITERATURA

Pravni propisi

1. Zakon o zadužbinama i fondacijama, Službeni glasnik RS br. 88/2010, 99/2011 - dr. zakon i 44/2018 - dr. zakon.
2. Zakon o udruženjima, Službeni glasnik RS br. 51/2009, 99/2011 - dr. zakoni i 44/2018 - dr. zakon.
3. Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći, Službeni glasnik RS br. 87/2018.
4. Zakon o slobodnom pristupu informacijama, Službeni glasnik RS br. 120/2004, 54/2007, 104/2009 i 36/2010.
5. Krivični zakonik, Službeni glasnik RS br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 i 94/2016 i 35/2019.
6. Zakon o planskom sistemu, Službeni glasnik RS br. 30/2018.
7. Zakon o lobiranju, Službeni glasnik RS br. 87/2018.
8. Zakon o javnom okupljanju, Službeni glasnik RS br. 6/2016.
9. Zakon o lokalnoj samoupravi, Službeni glasnik RS br. 129/2007, 83/2014 - dr. zakon, 101/2016 - dr. zakon i 47/2018.
10. Zakon o državnoj upravi, Službeni glasnik RS br. 79/2005, 101/2007, 95/2010, 99/2014, 47/2018 i 30/2018 - dr. zakon.
11. Zakon o volontiranju, Službeni glasnik RS broj 36/2010.
12. Zakon o javnom informisanju i medijima, Službeni glasnik RS br. 83/2014, 58/2015 i 12/2016 - autentično tumačenje.
13. Zakon o elektronskim medijima, Službeni glasnik RS br. 83/2014 i 6/2016 - dr. zakon.
14. Zakon o javnim medijskim servisima, Službeni glasnik RS br. 83/2014, 103/2015 i 108/2016.
15. Zakon o zaštiti podataka o ličnosti, Službeni glasnik RS br. 87/2018.
16. Zakon o računovodstvu, Službeni glasnik br. 73/2019.
17. Ustav Republike Srbije, Službeni glasnik RS broj 98/2006

18. Uredba o Kancelariji za saradnju sa civilnim društvom, Službeni glasnik RS br. 26/10.
19. Uredba o sredstvima za podsticanje programa ili nedostajućeg dela sredstava za finansiranje programa od javnog interesa koja realizuju udruženja, Službeni glasnik RS br. 16/2018.
20. Poslovnik Vlade Srbije, Službeni glasnik RS br. 61/2006 - prečišćen tekst, 69/2008, 88/2009, 33/2010, 69/2010, 20/2011, 37/2011, 30/2013 i 76/2014.
21. Nacionalna strategija za borbu protiv pranja novca i finansiranje terorizma, <http://www.apml.gov.rs/srp/file/?conid=1228> .
22. Strategija reforme javne uprave u Republici Srbiji, <http://www.mduls.gov.rs/doc/Strategija%20reforme%20javne%20uprave%20u%20Republici%20Srbiji.pdf>.
23. Smernice za mirno okupljanje Venecijanske komisije i OEBS-a, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2010\)020-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2010)020-e).
24. Nacrt Strategije za podsticajno okruženje za razvoj civilnog društva u Republici Srbiji, <http://strategija.civilnodrustvo.gov.rs/izrada-strategije/nacrti>.
25. Prednacrt Građanskog zakonika, <https://www.mpravde.gov.rs/files/NACRT.pdf>.
26. Povelja o obrazovanju za demokratsko građanstvo i obrazovanju za ljudska prava, <https://rm.coe.int/1680487823>.
27. Akcioni plan za pregovaračko poglavlje 23, <https://www.mpravde.gov.rs/tekst/9849/finalna-verzija-akcionog-plana-za-pregovaranje-poglavlja-23-koja-je-usaglasena-sa-poslednjim-preporukama-i-potvrdjena-od-strane-evropske-komisije-u-briselu-.php>.
28. Povelja osnovnih prava Evropske unije, (2000/C 364/01), 2000.
29. Savet Evrope, Preporuka CM/Rec (2007)14 Odbora ministara Saveta Evrope zemljama članicama o pravnom statusu nevladinih organizacija u Evropi.
30. Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, Službeni list SCG - Međunarodni ugovori br. 9/2003, 5/2005, 7/2005-ispravka i Službeni glasnik RS - Međunarodni ugovori br. 12/2010.
31. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Službeni list SFRJ br. 7/71.

32. Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Službeni list SFRJ br. 7/71.
33. OSCE, Guidelines on Freedom of Association, Warsaw, 2015.,
<https://www.osce.org/odihr/132371?download=true>.
34. Odluka o određivanju prostora primerenih za određivanje javnih skupova na području grada Pančeva, Službeni list grada Pančeva, br. 24/2011 i 7/2016

Izveštaji, komentari i drugi dokumenti

1. Autonomni ženski centar, Komentari i amandmani na Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći, Beograd, 2018., https://www.womenngo.org.rs/images/vesti-18/PDF/Komentari_i_amandmani_na_Zakon_o_BPP.pdf.
2. Beogradski centar za bezbednosnu politiku, Kriminalizacija solidarnosti: obračun sa aktivizmom Združene akcije „Krov nad glavom“, januar 2020,
<http://www.bezbednost.org/Sve-publikacije/7146/Kriminalizacija-solidarnosti-Obracun-sa.shtml>
3. CIVICUS, Closing space, open government?, 2018., https://www.gradjanske.org/wp-content/uploads/2018/07/OGP-Civicus_Closing-Space-Open-Gov_20180508.pdf
4. FATF, Best practices - Combating the Abuse of Non-profit Organizations,
<http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/BPP-combating-abuse-non-profit-organisations.pdf>, Jun 2015.
5. Freedom House, Freedom of the Press 2019, <https://freedomhouse.org/report/freedom-media/freedom-media-2019>.
6. Godišnji izveštaj Zaštitnika građana za 2018. godinu,
<https://www.ombudsman.rs/index.php/izvestaji/godisnji-izvestaji>
7. Građanske inicijative i BCSDN, Izveštaj Matrice za monitoring podsticajnog okruženja za razvoj civilnog društva, 2016., <https://www.gradjanske.org/matrice-za-monitoring-podsticajog-okruzenja-za-razvoj-civilnog-drustva-izvestaj-za-srbiju-2016/>.
8. Građanske inicijative, Mogućnosti uvođenja posebnog računovodstva i finansijskog izveštavanja za nedobitne organizacije u Srbiji, Beograd 2011.

9. Građanske inicijative, U susret novom Zakonu o volontiranju, Beograd 2019,
<https://www.gradjanske.org/wp-content/uploads/2019/12/U-SUSRET-NOVOM-ZAKONU-O-VOLONTIRANJU.pdf>
10. Građanske inicijative, Vodič za primenu Zakona o udruženjima, Beograd, 2009.,
<https://www.gradjanske.org/vodic-za-primenu-zakona-o-udruzenjima/>.
11. Građanske inicijative, Sloboda izražavanja i medijske slobode u Srbiji u procesu EU integracija, Beograd, 2018.
12. Građanske inicijative, Udruženja građana: Sužavanje prostora za delovanje 2014 – 2018, Beograd 2019, dostupno na: <https://www.gradjanske.org/wp-content/uploads/2018/12/Analiza-suzavanje-prostora.pdf>
13. Izveštaj Evropske komisije o napretku Srbije, 2019,
http://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/20190529-serbia-report_SR_-_REVIDIRANO.pdf;
14. Izveštaj o radu Kancelarije za saradnju sa civilnim društvom, 2017,
<http://civilnodrustvo.gov.rs/upload/documents/Izvestaji/Izve%C5%A1taj%20o%20radu%20Kancelarije%20za%202017.%20godinu.pdf>.